

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ

(เชิด เมนะเศวต)

สถาน กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๙๖

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ

(เชิด เมนะเศวต)

ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๙๖

คำไว้อาลัย

คุณพ่อที่เคารพรักของลูก ได้สูญเสียไปแล้วจากโลกนี้ ตามกฎธรรมดาเมื่อเกิดแล้วก็แก่แล้วก็ตาย แต่ความเมตตาปราณีความใจดีของคุณพ่อนั้น ยังคงทิ้งให้ลูกอาลัยถึงอยู่เสมอ มิได้ลืมเลือน ก็อะไรเล่าจึงมิได้ลืม ก็เพราะทุกเวลารับประทาน จะได้เห็นท่านเป็นกังวลเรียกร้องเผื่อแผ่ลูกหลาน หรือแขกหรือเพื่อนฝูงที่ไปมาหาสู่ จะมีของอะไรก็แล้วแต่ต้องเผื่อแผ่แบ่งปันจนทั่วถึง ตัวเองจะไม่ได้รับประทานก็ไม่ว่า ความใจดีอย่างนี้แหละ ลูกนึกว่ามีแต่คุณพ่อของลูกคนเดียวเท่านั้นจริง ๆ จนแก่เฒ่าปานใด อย่างอื่น ๆ ก็เลอะเลือนหลงไหลไปบ้างเป็นธรรมดาของท่านผู้มีสังขารอันชราถึง ๘๕ ปี แต่ความเรียกร้องเผื่อแผ่ห่วงใยไม่มีเลอะเลือนเลย ตลอดกาลอวสานต์แห่งชีวิตของท่าน ขอกุศลผลทานอันนี้จงตามสนองให้คุณพ่อที่รักของลูกจงไปสู่สุคติสวรรค์เถิด

อนึ่ง เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ได้ปรารภอยู่บ่อย ๆ เนือง ๆ ว่า อยากให้พิมพ์ประวัติของท่าน เนื่องแต่ท่านได้ทำงานแปลกกว่าที่เขาทำกัน จึงได้หารือกับคุณรวม ยอดทัย เธอก็ยินดีช่วยเหลือเขียนให้ ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณเป็นอย่างมากไว้ ณ ที่นี้ด้วย

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล

อำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ

ชาตะ ๒๔๑๒ มรณะ ๒๔๙๖

ประวัติสังเขป

หลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต)

ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสมาหารสรรพกิจ โดยกำหนดวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ ณ วัดโสมนัสวิหาร บรรดาบุตรนัดดาคณาญาติ มีความปรารถนาด้วยสมานฉันท์ ให้รวบรวมประวัติของท่านผู้ล่วงลับ ผู้เป็นบุพพการี ไว้เป็นที่ระลึก เพื่ออนุชนสืบสายโลหิตแห่งสกุล "เมนะเศวต" จักยึดถือเป็นอนุสรณ์สักการะและเชิดชูเกียรติแห่งสกุลนี้สืบไปในอนาคตมิรู้เสื่อม

ประวัติของท่านผู้นี้ ถ้าได้มีโอกาสเขียนอย่างละเอียดจากสอบถามความทรงจำของท่านเองเป็นตอน ๆ แล้ว จะได้ทั้งความรู้ ความสนุกเพลิดเพลิน ความลำบากตรากตรำและความมานะอดทนอันเป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดถึงสภาพของภูมิประเทศทั่วพระราชอาณาเขตไทยในสมัยโน้นมาเทียบกับในสมัยปัจจุบันว่าต่างกันไกลเพียงไร ทั้งนี้ก็เพราะกิจการในหน้าที่ของคุณหลวงสมาหารต้อง บุก ป่า ฝ่าดงไปสร้างชีวิตโทรเลข – โทรศัพท์ อันเป็นสื่อสำคัญของ

บ้านเมือง พร้อมกับสร้างชีวิตของตัวท่านเอง ถ้าจะว่าเป็นเรื่องชนิดป่าดงพงไพรโลดโผนที่นิยมกัน เรื่องของท่านก็จะต้องนับว่าเป็นเรื่องปลุกความสนใจไม่น้อย

แต่ไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ เพราะความชราหลงเลือนเป็นเหตุให้ท่านบรรยายไม่สมบูรณ์ จึงได้แต่เพียงเก็บหลักฐานเท่าที่มีอยู่ มาเขียนเป็นประวัติพอสังเขปพอให้เห็นเค้าความ ว่า ชีวิต ของ ท่าน ได้ ผ่าน ความ ลำบากตรากตรำจนสามารถตั้ง หลัก ฐาน ได้มั่น คง สืบ ต่อมา โดยลำดับได้อย่างไรเท่านั้น

เพื่อความทราบซึ้งของท่านผู้อ่านประวัตินี้ ขอได้โปรดตรองวาดภาพบ้านเมืองของเรา แม้ในเขตกรุงเทพ ฯ มหานครนี้เอง เมื่อสมัย ๖๐-๗๐ ปีมาแล้วโน้น แดนพญาไทยและบางกะปิยังเป็นทุ่งนาป่าหนองคลองบึง ถนนหนทางในกรุงยังมีไม่กี่สายที่สร้างขึ้น โทรเลข โทรศัพท์ ไม่เคยรู้จักกันเลย กรุงเทพมหานครยังเป็นถึงเพียงนี้แล้ว การคมนาคมตามจังหวัดต่าง ๆ จะมีรูปร่างเป็นอย่างไร การต้องผ่าดงพงไพรอันอุดมด้วยโรคร้าย และ สัตว์ร้ายในสมัยนั้นจะหนักหนาสักเพียงไหน

ชีวะประวัติของหลวงสมาหาร สรรพกิจ เมื่อ เริ่มรับราชการออกทำงานกรุยทางตั้งเสาพาด สาย โทรเลขทั่วราชอาณาจักร ในสมัยนั้น ซึ่งนับว่าเป็นสื่อคมนาคมครั้งแรกของประเทศไทยโดยแท้ ย่อมสมควรได้รับความจดจำของบรรดาข้าราชการในกรม และกระทรวงที่ท่านสังกัดตลอดจนถึงประชาชนผู้ได้ความสดวกใช้โทรเลข—โทรศัพท์ ในปัจจุบันนี้อยู่บ้างมิใช่หรือ ?

เพียงเป็นเจ้าหน้าที่ตำแหน่งน้อย ได้เลื่อนตำแหน่งฐานะสูงขึ้น เฉพาะในกรมไปรษณีย์โทรเลขจนถึงเสนาบดีเจ้ากระทรวงได้รู้จัก แม้องค์สมเด็จพระปิยะมหาราชรัชกาลที่ ๕ ก็ได้ทรงทราบถึงพระเนตรพระกรรณเช่นนี้ ก็ควรนับว่าเป็นคน ๆ หนึ่งที่น่าสนใจอยู่ ดังจะได้เห็นลำเนาเอกสารซึ่งตัวท่านได้เก็บรักษาไว้และนำมา เชิดชู เกียรติในหนังสือประวัตินี้

หลวงสมาหารสรรพกิจ นามเดิมชื่อเชิด ปู่เป็นที่หมื่นศักดิ์ ตัวชื่อเหม็น บิดาชื่อเผือก มารดาชื่อสุก ได้รับพระราชทานนามสกุลว่า "เมนะเศวต" ตรงกับชื่อบิดาและมารดา เป็นมงคลนามที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

นายเชิด เมนะเศวต เกิดที่บ้านคลองบางหลวงเหนือ เมืองปทุมธานี เมื่อวันอังคาร เดือนยี่ ปีมะโรง สัมฤทธิศก ๑๒๓๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๒

เบื้องต้นการศึกษา นายเชิด ได้เรียนหนังสือไทยและเลขที่โรงเรียนสวนอนันต์ พระยาโอวาทวรกิจ (อาจารย์เก่า) เป็นครู แล้วได้เรียนวิชาโทรเลขกับพระยาบริรักษ์จัตุรงค์ เรียนวิชาเคาะโทรเลขกับมองซิเออร์วอลเกอล ได้เรียนวิชาการก่อสร้างกับขุนชำนาญและนายสมบุญ

เมื่ออายุครบอุปสมบท ได้อุปสมบทที่วัดโสมนัสวิหาร ท่านเจ้าคุณราชพงษ์เป็นพระอุปัชฌาจารย์ ค้นปีอุปสมบทไม่ได้ ๆ แต่เริ่มเข้าเป็นนักเรียนไปรษณีย์โทรเลขดังนี้

พ.ศ. ๒๔๒๗ (ร.ศ. ๑๐๓) เข้าเป็นนักเรียนไปรษณีย์โทรเลข ขณะเป็นนักเรียนได้เงินเดือน ๆ ละ ๘ บาท สอบไล่ได้เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๗ นั่นเอง จึงเมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๒๘ นายเชิดได้เป็นผู้ช่วยพนักงานโทรเลข ออฟฟิศที่ ๓ หน้าวัดเลียบ (สมัยโน้นเรียกชื่ออย่างนี้) ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๕ บาท

ขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๙ นายเชิดได้ย้ายไปเป็นผู้ช่วยไปรษณีย์โทรเลขตำบลบ่อทอง เมืองกระบินบุรี ได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นอีก ๕ บาท เป็นเดือนละ ๒๐ บาท จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ (ร.ศ. ๑๐๗) จึงได้ย้ายกลับเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ บังเอิญได้มีโอกาสไปรับราชการพิเศษในครั้งนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระปิยะมหาราช มีพระราชประสงค์เสด็จประพาศไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จึงจำต้องสร้างสายโทรเลขตั้งแต่ด่านมะขามเตี้ยถึงพลับพลาที่ประทับตำบลกอนโค และจากพลับพลากอนโคไปถึงพลับพลาที่ประทับไทรโยค นายเชิดได้เป็นผู้ควบคุมการจัดตั้งเสาสายโทรเลขได้สำเร็จเรียบร้อยครั้งนั้น ซึ่งในขณะนั้นยังมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี นับว่ายังหนุ่มอยู่มาก ได้เงินเดือนๆ ละ ๒๕ บาท อันความสามารถเข้มแข็งต่อการงานในครั้งนี้ได้เป็นโอกาสให้นายเชิด ได้ฉลองพระเดชพระคุณในหน้าที่สร้างสาย โทรเลข ในราชการ กรม ไปรษณีย์โทรเลขเป็นลำดับมาดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๓๒ (ร.ศ. ๑๐๘) ได้สร้างสายโทรเลขแต่

คลองภาษีเจริญไปถึงเมืองราชบุรี เสร็จแล้วไปซ่อมสาย และเสาโทรเลขแต่กรุงเก่าถึงปากน้ำโพ

พ.ศ. ๒๔๓๓ (ร.ศ. ๑๐๙) ได้ไปตรวจซ่อมเสาโทรเลขแต่ปากน้ำโพถึงเมืองเชียงใหม่ แล้วสร้างสายโทรเลขต่อไปจากลำพูนถึงลำปาง เปิดที่ทำการรับส่งไปรษณีย์โทรเลขขึ้นที่เมืองลำปาง ติดต่อกันได้โดยสดวกกับกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ระหว่างนี้ได้เงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นนายเวรกองก่อสร้าง ไปตรวจการซ่อมสร้างเสาสายโทรเลขแต่เมืองชลบุรีถึงเมืองระยอง แล้วให้จัดเปิดที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองระยอง ให้ทำการรับส่งไปรษณีย์โทรเลขติดต่อกับเมืองจันทบุรีและกรุงเทพฯ ได้สดวก ขณะนี้ได้รับเงินเดือน ๆ ๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๓๕ (ร.ศ. ๑๑๒) และ พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ได้จัดการก่อสร้างเสาสายโทรเลข — โทรศัพท์ในกรุงเทพฯ ทั่วไป

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๗) ได้ไปตรวจการและได้

ส่วนการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลนครราชสีมา ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๖๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๘) พ.ศ. ๒๔๔๒ (ร.ศ. ๑๑๙) ได้รับตำแหน่งเป็นสารวัตรไปรษณีย์โทรเลขและนครประจำมณฑลราชบุรีและนครไชยศรี รับเงินเดือนๆละ ๑๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๒๐) ย้ายไปเป็นสารวัตไปรษณีย์โทรเลข ประจำมณฑลพิศณุโลก และมณฑลเพ็ชร์บูรณ์ ได้จัดการไปรษณีย์โทรเลขพิเศษ รับเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ตั้งแต่เมืองอุตรดิษไปถึงหนองจิ้นบ้องจ้อต่อเขตร์แดนชุมแสงมณฑลนครสวรรค์ ได้รับเงินเดือนสมัยนั้นเดือนละ ๑๘๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) พวกเงี้ยวได้ก่อการจลาจลขึ้นที่เมืองแพร่ ได้ไปจัดการสื่อสารไปรษณีย์โทรเลขอยู่ในกองทัพพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร์แม่ทัพ ซึ่งตั้งอยู่ณะตำบลโป่งอ้อ พวกเงี้ยวได้ยกกองมาต่อสู้กองทัพพระยาศรีสุริยราชก็แตกพ่ายไปทางเมืองแพร่ พระยาศรีสุริยราชยกติดตามไปทันที พวกเงี้ยวได้ทำลายเสาสายโทรเลขตามทางที่ผ่านไปเพื่อไม่ให้ติดต่อถึงกันได้ ต้องจัดการซ่อม

สร้างใหม่ตลอดทางโดยรีบด่วนจนถึงเมืองแพร่ เมื่อกองทหารท่านเจ้าคุณศรีสุริยราชถึงเมืองแพร่ขับไล่พวกเงี้ยวไปสิ้นแล้ว ได้เข้าตรวจดูที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ถูกพวกเงี้ยวทำลายเสียหายจนใช้การไม่ได้ ต้องรีบจัดการซ่อมสร้างโดยด่วนจนใช้ราชการทหารได้ตลอดถึงประชาชน ทั้งนี้จึงได้เลื่อนตำแหน่ง เป็นข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข รับเงินเดือนชั้นต้น เดือนละ ๒๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๒) ได้ไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลพายัพ และได้สำรวจทางที่จะสร้างสายโทรเลขขึ้นใหม่ให้เหมาะสมสมัย เดินทางสำรวจตั้งแต่เมืองลำปางถึงเมืองเชียงคำตอนหนึ่ง จากเชียงคำไปเมืองเทิงต่อเมืองเทิงไปถึงเชียงรายตอนหนึ่ง เสร็จแล้วกลับมาเชียงใหม่แล้วจึงไปซ่อมเสาสายโทรเลข แต่เมืองแพร่ถึงนครลำปางจากลำปางถึงแม่เชียงฮ่ายต่อแดนเมืองตาก และจากลำปางโดยตรงถึงเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๓) ได้ไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลข มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิศณุโลก และมณฑลพายัพ ได้จัดการสร้างสายโทรเลข

อาไหล่ขึ้นใหม่อีกสายหนึ่ง (การสร้างโทรเลขสายอาไหล่นี้ แต่เดิมมาเราได้ทำเพียงให้ใช้งานได้ชั่วคราวไม่ถาวร ครั้นสิ้นเวลาฉุกระหุกแล้ว หลวงสมาหารสรรพกิจเห็นควรสร้างเสาถาวรจึงเสนอขึ้น ก็ได้รับความเห็นชอบ และกระทำกันต่อมาทั่วราชอาณาจักร์ ความคิดเห็นอันนี้ควรได้รับการเชิดชูในทางการ) ในคราวเดียวกันนั้น หลวงสมาหารสรรพกิจได้ทูลแนะนำพระเจ้าน่าน (เจ้าไทยเหนือผู้ครองนครน่านสมัยนั้น) ให้สร้างที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขขึ้นแล้วทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นของรัฐบาล พระเจ้าน่านได้ทำตามนั้น ปรากฏที่ทำการไปรษณีย์น่านเป็นสำคัญในสมัยนั้น

พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) ได้ออกไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี มณฑลไทรบุรี มณฑลภูเก็ต ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ นี้ได้รับตำแหน่งข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข อัตราเงินเดือนขั้นต้น เดือนละ ๒๐๐ บาท เลื่อนขึ้นจนถึงเดือนละ ๒๓๐ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) ได้ออกไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลข มณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช

มณฑลปัตตานี มณฑลไทรบุรี เมืองกลันตัน มณฑลภูเก็ต ได้สร้างสายโทรเลขอาไหล่ขึ้นอีกสายหนึ่ง ตั้งแต่ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเมืองสงขลาถึงที่ทำการเมืองไทรบุรี แล้วต่อจากไทรบุรีไปถึงฝั่งแม่น้ำกัวลามุดา ติดต่อเขตแดนอังกฤษ จากนั้นได้จัดการซ่อมเสาสายโทรเลขมณฑลไทรบุรี มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี เมืองกลันตัน มณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต พร้อมกับได้สอบสวนคิดราคาค่าเสาไม้แก่นที่จะใช้เป็นเสาโทรเลขถาวรต่อไป ได้ทำรายงานยื่นไว้ต่อข้าหลวงเทศาภิบาลทุกมณฑล ส่วนไม้เสาที่มณฑลต่าง ๆ ได้อนุญาตสั่งให้ตัดได้แต่เดิมนั้นเป็นชนิดไม้เบญจพรรณ ถึงมีแก่นบ้างก็เป็นชนิดแก่นอ่อน ใช้ได้ไม่นานเท่าไรก็ผุพังหักโค่น ต้องเสียค่าแรงเสียเวลาซ่อมสร้างใหม่อยู่เสมอ ควรงดใช้ถ้าได้ใช้ไม้แก่นที่ได้เลือกคัดแล้ว จะทุ่นเงินหลวงได้มาก ในระหว่าง พ.ศ. นี้ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๓๔๙ (ร.ศ. ๑๒๖) ได้ออกไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลราชบุรี มณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานีเมืองกลันตัน มณฑล

ไทรบุรี มณฑลภูเก็ต ระหว่างเดินทางได้ตรวจเสาสาย โทรเลขไปด้วย ตั้งแต่เมืองเพ็ชรบุรีไปถึงเมืองกลันตันและตั้งแต่เมืองสงขลา ตลอดออกไปถึงเมืองกวาลามุดาต่อเขตแดนอังกฤษ อีกตอนหนึ่งตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชไปถึงที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขภูเก็ต จากเมืองตรังไปจนถึงเมืองสตูล จากสตูลไปถึงเมืองปลิศตัดลงที่เมืองพัทลุง จากเมืองพัทลุงวกกลับเข้าเมืองสงขลา ครั้นตรวจและจัดการซ่อมสร้างสิ่งชำรุดเสร็จแล้วจึงได้จัดการย้ายเสาสายโทรเลขเอามาปักตามทางถนนที่มณฑลได้จัดสร้างขึ้นใหม่ คือถนนในมณฑลปัตตานี มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลภูเก็ต

ในระยะนี้กรมไปรษณีย์โทรเลขได้เปลี่ยนแปลงอัตราเงินเดือน เพิ่มให้ทุกรอบปี ๆ ละ ๒๐ บาท ๕ ปีเป็นเงิน ๑๐๐ บาท ซึ่งจะเป็นอัตราเงินเดือนของข้าหลวงตรวจการเดือนละ ๔๐๐ บาท เต็มอัตรา

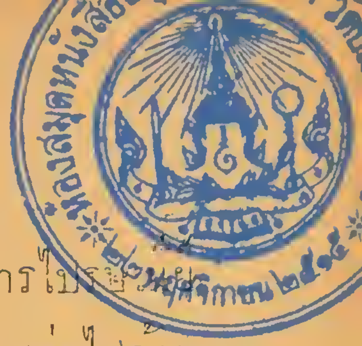
พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๗) ได้สร้างสายเคเบิลโทรศัพท์อย่างใหม่ฝั่งตะวันตก ตั้งแต่วัดอัมรินทร์ตลอดลงไปถึงคลองดาวคะนอง แล้วได้ตัดทางสายใหม่ตั้งแต่เตาอิฐคลอง

สารลงไปถึงคลองดาวคะนองอีกตอนหนึ่ง จากหลังโรงเรียนนายเรือไปถึงสวนบางหลวงบ้านกุฎีจีนตอนหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) ได้ออกไปตรวจการพิเศษมณฑลพิศณุโลก ไต่สวนเรื่องตั๋วตราไปรษณีย์หาย กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้ส่งตั๋วตราไปรษณีย์เป็นจำนวนมากไปยังมณฑลเพ็ชรบูรณ์ เสร็จการไต่สวนแล้วจัดย้ายที่ทำการโทรศัพท์เก่าที่วังน้ำคู ไปปลูกอยู่ในที่ทำการไปรษณีย์เมืองภูมิ

พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) ได้ตามเสด็จในกรมพระเจ้าบรมวงษ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ เมื่อครั้งดำรงค์ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคม เสด็จตรวจราชการไปรษณีย์โทรเลข กับตรวจทางรถไฟสายใต้ ได้เสด็จตรวจถึงมณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานีและมณฑลภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) ได้ออกไปสร้างสายโทรเลขทางรถไฟหลวงสายใต้ จัดสร้างขึ้นใหม่ตั้งแต่สถานีรถไฟเพ็ชรบุรี ตลอดไปถึงสถานีบ้านหัวหิน ครั้นเสร็จแล้วได้ออกไปสำรวจทางที่จะสร้างสายโทรเลขขึ้นใหม่ แต่

เมืองหลังสวนถึงเมืองระนอง แล้วเลยตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราชต่อไปด้วย

พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๓) ได้ออกไปสร้างสายโทรศัพท์ของทางการรถไฟหลวงสายใต้ขึ้นใหม่ แต่เมืองตรังถึงสถานีบ้านห้วยยอด เสร็จแล้วกลับเข้ากรุงเทพฯ รับคำสั่งให้ไปสร้างสายโทรเลขของทางการรถไฟขึ้นใหม่ ต่อจากบ้านหัวหินออกไปถึงบ้านห้วยขวาง อำเภอปราณ เสร็จแล้วออกไปตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลแหลมมะลายู กับเจ้าคุณอจิรการประสิทธิ์อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้ออกสำรวจทางที่จะสร้างสายโทรเลขขึ้นใหม่ ตั้งแต่เมืองระนองถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด เพื่อสอบเทียบกับทางระหว่างเมืองหลังสวนกับระนอง ว่าทางใดจะสะดวกกว่ากันก็จะได้ลงมือสร้างทางนั้น

อันการสำรวจทาง และการกรุยถางทางปักเสาพาดสายโทรเลขนั้น ตามที่ปรากฏในประวัติของหลวงสมาหารสรรพกิจ เริ่มต้นแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ ตลอดมา คิดแต่เพียงถึง พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเวลา ๒๒ ปีเท่านั้น ค้นได้สำเนาราย

งานซึ่งหลวงสมาหารได้ออกไปสำรวจทางที่จะสร้างสายโทรเลขขึ้นใหม่ ตั้งแต่เมืองระนองถึงอำเภอบางน้ำจืด เพื่อสอบเทียบกับระยะทางเมืองหลังสวนกับระนอง ก็จะเห็นได้ว่าการสำรวจนั้น มิใช่ไปมาได้สะดวกในครั้งนั้นเช่นปัจจุบันนี้เลย ดังจะเห็นได้จากสำเนารายงานต่อไปนี้พอเป็นตัวอย่าง และเป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีสำเนารายงานเช่นเดียวกันนี้ เช่นคราวไปรบเงี้ยวในกองทัพเจ้าคุณศรีสุริยราช ซึ่งจะแสดงให้เห็นความสำคัญ ของการสื่อสารไปรษณีย์โทรเลขครั้งนั้น หลวงสมาหารสรรพกิจ ได้ผ่านความสมบุกสมบันมาแล้วเพียงไร แม้จะนำมาเทียบกับลักษณะทำนองเดียวกันในสมัยนี้ จะได้รับการสดุดีโดยฉะเพาะกรมไปรษณีย์โทรเลขเพียงไร ไม่ควรถือเอาเป็นเรื่องสลักสำคัญเกินไปกว่าจะฟังเป็นเรื่องรายงานระยะการเดินทางในภูมิประเทศที่ไม่มีอะไรสนุก นอกจากจะได้เห็นความมุ่งหน้าทำความสำเร็จของคนที่รับมอบงานให้ทำตามหน้าที่เท่านั้น ดังนี้ :—

(สำเนา)

กรมไปรษณีย์โทรเลข

วันที่ ๑๘ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๕

ข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข ขอประทานทำรายงานการสำรวจทางสายโทรเลข แต่เมืองระนองตลอดถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด ยื่นต่อท่านมหาอำมาตย์ตรีพระยาอจิรการประสิทธิ์รั้งตำแหน่งอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข

ด้วย ตามบัญชา สั่งให้ข้าพเจ้า กับนายหลำ นายตรวจมณฑลชุมพรไปสำรวจทางสายโทรเลข แต่เมืองระนองตลอดถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด เพื่อตรวจสอบเทียบดูกับทางเมืองหลังสวน ว่าทางใดจะเป็นทางสะดวกดีกว่ากันนั้น ข้าพเจ้ากับนายหลำได้ออกสำรวจทางแต่เมืองระนองตลอดถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืดตลอดแล้ว กล่าวคือ.

๑. เดินทางแต่ เมืองระนอง ตลอดถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืดประมาณทาง ๓๐๐๐ เส้นเศษ และมีหมู่บ้านราษฎรตามระยะทางที่ผ่านไปนั้น แต่เมืองระนองถึงตำบลบางพระ แต่บ้านบางพระถึงที่ว่าการอำเภอละอุ่น ตำบลบ้าน

ละอุ่น แต่ตำบลบ้านละอุ่นถึงตำบลบ้านบางแก้ว แต่ตำบลบ้านบางแก้วถึงตำบลบ้านลำเลียง แต่ตำบลบ้านลำเลียงถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด ตำบลบ้านบางน้ำจืด

๒. ตามระยะทางที่มีหมู่บ้านตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีทุ่งนาเป็นพื้นที่ลุ่ม และซึ่งมีภูเขาล้อมรอบอยู่ทุกตำบล

๓. แต่เมืองระนองถึงบ้านบางพระข้ามภูเขาใหญ่ ๑ ลูก ซึ่งเป็นภูเขาติดต่อเนื่องกันไปเป็นทางกันดารมาก ประมาณทางเดินบนภูเขา ๔ ชั่วโมงเศษ แต่บ้านบางพระที่ว่าการอำเภอละอุ่นถึงบ้านบางแก้วข้ามภูเขา ๔ ลูก ประมาณทางเดิน ๓ ชั่วโมง เป็นทางกันดารมาก แต่บ้านลำเลียงถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด ทางเดินข้ามไหล่เขาบ้างเนินเขาบ้าง เดินในช่องเขาบ้างถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด

๔. ตามทางเดินที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ข้ามลำห้วยใหญ่บ้างเล็กบ้างตามที่ได้นับมาแล้วรวม ๑๐๐ ลำห้วย ข้ามคลองใหญ่ขนาดปลายน้ำเมืองหลังสวนรวม ๑๓ ตำบล พื้นที่เป็นป่าดงไม้ใหญ่ยิ่งกว่าทางเมืองหลังสวน และทั้งเป็นทางอ้อมกันดารมากยิ่งกว่าทางเมืองหลังสวนด้วย

๕. ข้าพเจ้าได้ตรวจเทียบดูทางเมืองระนองไปทางอำเภอบางน้ำจืด กับทางเมืองระนองมาทางเมืองหลังสวน เห็นว่า ทางเมืองหลังสวน ตามที่ได้สำรวจมาแล้ว เป็นทางดีกว่าทางเมืองระนองไปอำเภอบางน้ำจืด ข้าพเจ้าได้ทำบัญชีรายวันเดินทาง ๑ ฉบับส่งมา กราบเรียน พร้อมกับ รายงานฉบับนี้ด้วยแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
หลวงสมาหารสรรพกิจ

รายงานรายวันเดินทาง

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๑ เวลาเช้า ๒ โมงออกจากที่พักเมืองระนองได้เดินสำรวจทางที่จะสร้างสายโทรเลขถึงบ้านบางพระ

วันที่ ๒๘ เวลาเช้า ๑ โมงออกจากที่พักบ้านพระบางได้เดินสำรวจทางถึงที่ว่าการอำเภอละอุ่น

วันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๑ เวลาเช้า ๓ โมงออกจากที่พักได้เดินสำรวจทางถึงบ้านบางแก้ว

วันที่ ๒ เวลาเช้า ๑ โมง ออกจากที่พักได้เดินสำรวจทางถึงบ้านลำเลียง

วันที่ ๓ เวลาเช้า ๑ โมง ออกจากที่พักได้เดิน สำรวจทางถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืด เวลาค่ำ ๓ ทุ่มได้ขนของลงบรรทุกเรือ ได้โดยสารเรือปลัดอำเภอบางน้ำจืดกลับมาเมืองระนอง

วันที่ ๕ เวลาเช้า ย่ำรุ่ง ถึงที่ว่าการ เมืองระนอง ได้ขนของขึ้นจากเรือเดินมาพักอยู่ที่พักข้าราชการ เวลา ๑๒ โมง (เที่ยง) ได้ไปหาผู้ว่าราชการเมืองระนอง ได้เรียนชี้แจงในเรื่องที่ได้ไป สำรวจทาง สายโทรเลข แต่ เมืองระนองตลอดถึงที่ว่าการอำเภอบางน้ำจืดตลอดแล้วเห็นว่า เป็นทางกันดารมากยิ่งกว่าทางเมืองหลังสวน แต่ได้ขอเกณฑ์จ้างพาหนะหาบหามสิ่งของกลับ

วันที่ ๖ เวลาบ่าย ๒ โมง ได้รับพาหนะคนเกณฑ์จ้างหาบหาม ๖ คน

วันที่ ๗ เวลาย่ำรุ่งออกจากที่พักเมืองระนอง ถึงบ้านลาดกรูด

วันที่๘เวลาย่ำรุ่งออกจากบ้านลาดกรูดถึงบ้านปากทรง

วันที่ ๙ เวลาย่ำรุ่งออกจาก บ้านปากทรงได้ขนของลงบรรทุกเรือล่องมาทางลำน้ำถึงที่ว่าการอำเภอพะโต๊ะ

วันที่ ๑๐ เวลาเช้า ๒ โมงออก จากอำเภอ พะโต๊ะล่องลงมาทางลำน้ำถึงบ้านปากเนะตำบลปางหวาน

วันที่ ๑๑ เวลา ย่ำรุ่งออก จากบ้าน ปากเนะ ล่องลงมาทางลำน้ำถึงเขาเงิน

วันที่ ๑๒ เวลาย่ำรุ่งออกจากเขาเงินล่องลงมาทางลำน้ำถึงเมืองหลังสวน ได้ขนของขึ้นพักที่ออฟฟิศไปรษนีย์โทรเลขเมืองหลังสวน

วันที่ ๑๓ เวลาเช้า ๓ โมง ได้ขนของลงบรรทุกเรือล่องลงมาทางลำน้ำถึงปากน้ำเมืองหลังสวน ได้ขนของขึ้นพักบนด่านภาษีรอคอยเรือเมล์

วันที่ ๑๔ เวลาเช้า ๔ โมง เรือเมล์มาได้ขนของลงบรรทุกเรือมาขึ้นเรือเมล์

วันที่ ๑๖ เวลาเช้า ๒ โมง เรือเมล์ถึงท่าถนนราชวงษ์กรุงเทพ ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

หลวงสมาหารสรรพกิจ

จากรายรายการสำรวจและการเดินทางที่จะก่อสร้างสายโทรเลขโทรศัพท์ขึ้นในพระราชอาณาจักรซึ่งหลวงสมาหารสรรพกิจได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการมาแล้วด้วยความลำบากยากยิ่งตามแดนกันดารต่าง ๆ นั้น คุณงามความดีของหลวงสมาหารสรรพกิจได้เป็นที่ปรากฏแก่ผู้บังคับบัญชา หากแต่ตัวต้องไปตรากตรำอยู่ตามหัวเมือง ครั้นถึงคราวที่จะได้สิ่งระลึกอันเป็นเกียรติจากทางราชการบ้างก็หาได้ไม่ สำเนาหนังสือ ของผู้ บังคับบัญชาได้มี ไปปลอบโยน หลวงสมาหารสรรพกิจอย่างไร จะเห็นได้จากถ้อยคำของผู้บังคับบัญชาการไปรษณีย์โทรเลขสมัยนั้น แม้ท่านผู้นั้นเป็นชาวต่างประเทศ ก็ยังเว้นเสียมิได้ที่จะได้เพ่งเล็งคุณงามความดีของหลวงสมาหารสรรพกิจ ขอให้สำเนาหนังสือต่อไปนี้เป็นพยานสำแดงคุณความดีส่วนหนึ่งเถิด

สำเนา

หนังสือปลัดบัญชาการกรมไปรษณีย์โทรเลข
ถึงหลวงสมาหารสรรพกิจ

ที่ ๓๕๗๒ กรมไปรษณีย์โทรเลข

วันที่ ๙ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

ถึง หลวงสมาหารสรรพกิจ ข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลขฝ่ายแหลมมลายู

ด้วยได้รับหนังสือลงวันที่ ๒๙ เดือนก่อน เรื่องขอรับเงินเดือนตามอัตราชั้นสูงตั้งแต่เดือนตุลาคมศกนี้ เป็นต้นไปนั้นทราบแล้ว

ข้าพเจ้ายินดีที่จะแจ้งความ ให้ทราบว่า เรื่องนี้กรมกำลังดำริห์อยู่แล้ว ว่าจะจัดการกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อขอเปลี่ยนแปลงเพิ่มเงินเดือนข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลขให้สูงขึ้นตามสมควร ถ้าข้าหลวงไปรษณีย์โทรเลขได้ออกประจำรักษาราชการตามมณฑลพร้อมกัน และกรมเห็นว่าราชการไปรษณีย์โทรเลขในหัวเมืองดำเนินไปโดยเรียบร้อยเมื่อใด กรมจะรีบจัดการกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติดังได้ดำริห์ไว้นั้นทันที แต่เวลานี้

เห็นว่ายังเป็นการขัดข้องอยู่ ซึ่งกรมยังไม่สามารถที่จะจัดการเปลี่ยนแปลงโดยประการใดได้ เพราะฉะนั้นให้หลวงสมาหาร อุส่าห์รับ พระราชทาน เงินเดือน ตาม อัตรา เดิมไปพลางก่อนจน กว่ากรมจะได้มี โอกาสจัดการให้ เป็นไปตามความดำริห์ดังกล่าวแต่เบื้องต้นต่อไป

อนึ่ง ตามที่หลวงสมาหารสรรพกิจ ได้อุส่าห์รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดย แข็งแรงนั้น กรมมีความพอใจเป็นอันมาก และจะได้จดจำความดีนั้นไว้ด้วยเหมือนกัน

ที่ ๑๐๓ รับวันที่ ๑๘/๖/๑๒๖ คอจชัน

ปลัดบัญชากรมกามไปรษณีย์โทรเลข

(สำเนา)

กรุงเทพฯ วันที่ ๒๑ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

ถึง หลวงสมาหารสรรพกิจ ทราบ

ตามความดีความชอบ ซึ่งคุณหลวงได้กระทำมาแล้วในส่วนราชการของกรมนั้น ในครั้งนี้ข้าพเจ้าได้พยายาม

ขอร้องต่อพระเจ้าน้องยาเธอเสนาบดีที่จะให้คุณหลวงได้รับตรา ความชอบหรือ เลื่อนยศขึ้น ไปด้วย เหมือนกัน ท่านเสนาบดีทรงเห็นชอบด้วยแล้วที่จะต้องขอร้องให้ แต่เสียใจเป็นโชคอันไม่ดีของคุณหลวงที่พนักงานค้นหาประวัติของคุณไม่ พบปะใน ระหว่างจน ถึงได้มี โทรเลข มา ขอร้อง ให้ส่งประวัติก็ไม่ได้รับทันความต้องการนับว่าเสียทีไปครั้งหนึ่งในคราวนี้ แต่ท่านเสนาบดียังมีรับสั่งอยู่ว่า ให้คอยรับตราคราวหลังก็ได้ ซึ่งข้าพเจ้าคะเนว่าในคราวฤกษ์การเฉลิมพระชนม์พรรษาคงเป็นการสำเร็จ หวังว่าคุณหลวงจะไม่เสียใจประการใดที่คงได้รับช้าวันไปนั้น

การที่ไม่ได้รับคราวนี้ตามข้าราชการผู้อื่นนั้น ก็โดยเป็นโชคอันไม่ดีติดขัดที่ประวัติเท่านั้นดังแจ้งมาแล้ว ถ้ามิฉะนั้นก็จะ ได้รับตรา ความชอบ ใน คราวเดียวกัน ที่ได้มีหนังสือมาให้ทราบการไว้เช่นนี้ เพื่อมิให้เป็นที่เสียใจ เพราะการที่ได้ขอร้อง ไว้แล้วนั้น นับว่าเป็น อันสำเร็จ ได้แต่จำเป็นต้องช้าอยู่ถึงคราวหลังเท่านั้น ขอให้ตั้งใจรับราชการให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ข้าพเจ้าจะไม่ลืมความดีของคุณหลวง

และคงจะพยายามจัดการให้ได้รับเครื่องบำรุงน้ำใจเสมอหน้ากันเหมือนข้าราชการผู้อื่นด้วยเหมือนกัน

ในคราวนี้ข้าพเจ้าจะต้องออกไปเยี่ยมบ้านเมือง และไปราชการแทนรัฐบาลในการประชุมสากลโทรเลขที่กรุงลิสบอนด้วย กำหนดจะได้ออกจากกรุงเทพ ฯ ราวต้นเดือนกุมภาพันธ์ศกนี้ จึงขอลามายังคุณหลวงด้วย ต่อเมื่อข้าพเจ้าได้กลับมา แล้วจะได้รับขวนขวายกระทำธุระให้สำเร็จสมปรารถนาของท่านนั้นบ้างเป็นแน่ เชื่อว่าคุณหลวงจะอุส่าห์และตั้งใจช่วยราชการของกรมให้เจริญดีขึ้น หรือให้เป็นการสะดวกเรียบร้อยไว้จนถึงข้าพเจ้าได้กลับถึงกรุงเทพ ฯ นั้นด้วย

คอลมัน

ที่ ๒๑๒ รับวันที่ ๒๐/๑๑/๑๒๖

(สำเนา)

ที่ ๗๓๔ . กองบัญชาการกรมไปรษณีย์โทรเลข

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖

ถึง หลวงสมาหารสรรพกิจ ข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข

ด้วย ตามที่ กรมได้ ตั้งให้ ท่านเป็น ข้าหลวง ตรวจจัด ราชการ ไปรษณีย์ โทรเลข ตั้งแต่ เมืองเพ็ชรบุรี ในมณฑลราชบุรีออกไปถึงมณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลไทรบุรี, มณฑลปัตตานี, มณฑลภูเก็ต ในครั้งนี้นั้น ต้องนับว่า เป็นการ สำคัญ ในตัวหลวง สมาหาร มาก เพราะฉะนั้น หลวงสมาหารต้องเป็นผู้ รับผิดชอบใน ราชการ ของกรม ไปรษณีย์ โทรเลข ตั้งแต่ เมืองเพชรบุรี ออกไปจน ตลอดอาณา เขตมณฑล ในแหลม มลายูดังที่ ได้กล่าว แล้ว คือ ๑ เป็นผู้รับ ผิดชอบที่จะ ไม่ให้สายเสียมาก ผิดปรกติ ๒ รับผิดชอบในวิธีการไปรษณีย์ทั้งปวงที่จะไม่ให้เป็นการผิดระเบียบข้อบังคับของกรมนี้เกินกว่าความสมควร ๓ และเป็นผู้แนะนำสั่งสอนพนักงานตั้งแต่ชั้น สารวัตรมณฑลลงไปให้เข้าใจ วิธีการ ไปรษณีย์ โทรเลข ตลอด ถึงการ ใช้แบบ

ฟอร์มทั้งหลายให้ถูกต้องตามที่ได้กำหนดให้ทำ ๔ ต้องปฏิบัติ ให้เป็น ไป ตาม คำ สั่ง เสนาบดี ลง วันที่ ๕ ธันวาคม ศก๑๒๕ ซึ่งว่าด้วยหน้าที่ข้าหลวงตรวจการอย่าให้ขาดเหลือ

คอลมัน

ปลัดบัญชาการกรมไปรษณีย์โทรเลข

ที่ ๑ ร.ท. ๒๗/๒/๑๒๖

อนึ่ง แม้หลวงสมาหารสรรพกิจเป็นคนสมัยเก่า ผู้รู้จักมักคุ้นส่วนมากจะเห็นท่านเป็นคนสมรรถะ ใจเย็น มีกุศลจริยาวัตเป็นประจำ แต่ความจริงยิ่งกว่านั้น หลวงสมาหารเป็นคนตรงชนิดขวานผ่าซากคนหนึ่งทีเดียว เมื่อถึงคราวพูดเป็นงานเป็นการ ก็หาครั่นคร้ามผู้ใดไม่ ถือเอาประโยชน์ทางราชการเป็นที่ตั้ง ดังจะได้เห็นจากสำเนาจดหมายรายงานที่หลวงสมาหาร ฯ ได้แสดงให้เห็นความมั่นคงชำนาญต่องานในหน้าที่ ถึงกับกล่าวตำหนิการกระทำของคนที่ไม่ชำนาญงานอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่หวั่นเกรงว่าจะเป็นการอวดดีต่อราชการ หรือเป็นการยกตนเอง โปรดอ่านรายงานต่อไปนี้ เสร็จแล้ว จงดูความชำนาญและความ

ปราณีต ในงาน ของ หลวง สมาหาร ที่ ได้ เสนอ ต่อ ผู้ บังคับ บัญชา ฉบับ ต่อไปจะ เห็นเจตนา ในทางประหยัดใช้จ่ายเงินหลวงเพียงไร ?

(สำเนา)

ที่ ๗/๑๓

วันที่ ๑๒ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

ข้าพเจ้า หลวงสมาหารสรรพกิจ ข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข ขอประทานทำรายงานเรื่องการปักเสาโทรเลขของกรม รถไฟหลวง สายใต้ไม่เรียบร้อย ตามแบบวิธีของกรมไปรษณีย์โทรเลขยื่นต่อท่าน พระยานริศราชกิจ ผู้รั้งตำแหน่งอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข

ด้วยเจ้า พนักงาน กรมรถไฟได้ ปักเสา โทรเลข ไว้แต่เมืองเพชรบุรีตลอดถึงบ้านชะอำ รวมเสา ๕๑๐ ต้น ในจำนวนเสา ๕๐๐ ต้นนั้น มีเสาที่ไม่ทนถาวรนั้น คือไม้รักฟ้า ๑ ไม้ซิก ๑ ไม้ค่าง ๑ รวมไม้ ๓ อย่างประมาณ ๕๐ ต้น และถากไม่ เรียบร้อย เหมือน อย่าง เสาที่ ราษฎร ได้ซื้อ ขาย กันและเสาที่ปักไว้นั้นมีระยะยาวห่างกันระหว่างหนึ่ง ๖๕ เมเตอร์

เกินกว่าอัตราของกรมไป ๑๕ เมเตอร์ และเสาที่ได้ปักนั้นไม่เรียบร้อยหาได้กลบหลุมกระทุ้งดินให้แน่นมีเสาเอนเอียงเป็นต้น ทั้งการเจาะเสาติดลูกถ้วยลูกหน้ากับลูกหลังก็ไม่ตรงกัน และติดไม่ได้ระยะกันมีห่างบ้างถี่บ้าง ไม่เป็นแบบเดียวกันดูไม่เรียบร้อย

อนึ่ง การที่เจ้าพนักงานกรมรถไฟได้ทำไว้ไม่เรียบร้อยนั้น สิ่งใดที่ควรทำได้ข้าพเจ้าก็ได้แก้ไขจัดทำตลอดไปโดยเรียบร้อยแล้ว และข้าพเจ้าได้ขุดหลุมยกเสาติดลูกถ้วยพาดสายต่อสถานีบ้านชะอำออกไปตามแบบวิธีการก่อสร้างกรมไปรษณีย์โทรเลข ๒๐ ต้น เพื่อให้เป็นตัวอย่างไว้ด้วยแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการต่อไปไม่ควรจะให้ผู้ที่ไม่มีความชำนาญในการนี้เป็นผู้ทำต่อไป

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

หลวงสมาหาร

(สำเนา)

กรมไปรษณีย์โทรเลข

วันที่ ๑๔ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

ข้าหลวงตรวจการไปรษณีย์โทรเลข ขอประทานเรียนท่าน พระยา อจิรการ ประสิทธิ ผู้รั้งตำแหน่ง อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข

ด้วยตามบัญชา สั่งให้ ข้าพเจ้ากะ ประมาณ เงินค่าใช้สรอยต่าง ๆ ในการที่ จะสร้าง ทางเสาสาย โทรเลขตามทางรถไฟ สายใต้ ระหว่าง เมืองสงขลา มาถึง อำเภอ ร่อนพิบูลย์เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ข้าพเจ้าได้สำรวจกะประมาณตามบัญชาสั่งแล้วเห็นด้วยเกล้าฯว่า ทางตั้งแต่เมืองสงขลามาถึงร่อนพิบูลย์ ๔๓๕๐ เส้น จะต้องใช้เสาไม้ต่าง ๆ ที่เป็นไม้ชนิดที่นิยม ใช้ใน การทำเสา โทรเลขได้ ทนทาน และถากโดยเรียบร้อย โตขนาด ๔ กำ ยาว ๕ วา ลากส่งถึงที่ริมทางรถไฟราคาต้นละ ๑๖ บาท รวมเสา ๒๙๐๐ ต้น เป็นเงิน ๔๖,๔๐๐ บาท ลูกถ้วยสำหรับติดเสาต้นละ ๗ ลูกรวม ๒๐๓๐๐ ลูก สายลวดสำหรับขึงสาย ๗ สาย ระหว่างเสาละ ๓๐ วา รวม ๒๕๑๓ ขด ค่าแรงนายงาน ๒ แรง ๆ หนึ่งวันละ ๒ บาท

ทำการรวม ๕ เดือน เป็นเงิน ๒๐๐ บาท ค่าแรงไม้สูง ๔ แรง แรงหนึ่งวันละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ ทำการ ๕ เดือน รวมเป็นเงิน ๙๐๐ บาท ค่าแรงกุลี ๔๐ แรง ๆ หนึ่งวันละ ๗๕ สตางค์ ทำการ ๕ เดือน รวมเป็นเงิน ๔๕๐๐ บาท ค่าใช้สรอยเบ็ดเตล็ดเงิน ๑๕๐๐ บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๕๓,๙๐๐ บาทถ้วน

ตามรายกะประมาณที่ข้าพเจ้ากราบเรียนมานี้ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีราคาแพงอยู่ก็เฉพาะแต่ค่าเสาและค่าแรงกุลีทำการเท่านั้น ถ้าแม้จะโปรดกรุณาให้ใช้เสาขนาดโต ๔ กำยาวเพียง ๔ วา ก็อาจจะลดราคาลงได้ถึงต้นละ ๖ บาท รวมเสา ๒๙๐๐ ต้น คงลดเงินลงได้ถึง ๑๗,๔๐๐ บาท และถ้าลดจำนวนเงินค่าเสาลงได้โดยใช้เสาขนาดสั้นเพียง ๔ วาเช่นนั้นแล้วก็ยังมีหนทางที่อาจจะช่วยลดเงินค่า แรงทำการทุกอย่างให้น้อยลงตามกันได้

แต่การที่ใช้เสายาว ๕ วานั้น เมื่อปักลงดินเสีย ๑ ศอก และเหลือไว้สำหรับพาดสายตั้งแต่สายต่ำขึ้นไปหาสายสูงในระหว่าง ๗ สายอีก ๑ วาศอก คงเหลือเสาสูงแต่พื้นดินถึงสายเส้นต่ำอีก ๓ วา ถ้าหากว่าใช้เสายาวเพียง ๔ วา ปักลงดินและเหลือไว้พาดสายเท่ากัน คงเหลือเสาสูงแต่พื้นดิน

ถึงสายเส้นต่ำ ๒ วา ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าแม้จะใช้เสาขนาดยาว ๔ วาก็จะไม่เป็นการเสียหายอย่างใดและทั้งจะลดเงินลงได้เป็นอันมาก

เพราะฉะนั้น ขอประทานได้โปรดดำริห์และสั่งทราบเพื่อข้าพเจ้าจะได้ปฏิบัติตามบัญชาสั่งต่อไป

การจะควรมิควรประการใดแล้วแต่จะโปรด

หลวงสมาหาร

(สำเนา)

ที่ ๑๒๓ กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๐

ถึง ขุนบริจิตรหรรถกรรม

หนังสือลงวันที่ ๕ พฤศจิกายนศกนี้ แสดงความเสียใจในเหตุที่ได้รับราชการในมณฑลราชบุรี และพิษณุโลกได้ความเห็นจเหนื่อยมาก ราชการมิได้ถ้อมเสีย มิได้รับบำหนึจ เป็นที่ละอายแก่ข้าราชการ กรมการ ในมณฑลพิษณุโลกนั้น ทราบแล้ว

ในการที่ขุนบริจิตร ขึ้นมารับราชการในมณฑลพิษณุโลก ซึ่งมีเวลาแต่น้อย และได้อุตส่าหะ จัดให้การไปรษณีย์โทรเลขรับส่งกันได้รวดเร็วเกินกับความหวังในชั้นต้น เป็นชื่อเสียงแก่กรมไปรษณีย์โทรเลขดังนี้ ขุนบริจิตรมีความชอบสมควรจะได้รับบำเหน็จ ซึ่งหวังว่าข้าหลวงจะได้แนะนำทางโน้นจึงได้รออยู่ เว้นแต่ขุนบริจิตรเป็นผู้ที่พึ่งขึ้นมา ข้าหลวงยังไม่คุ้นเคยแลเห็นความดีของขุนบริจิตรหรืออย่างไรการจึงไม่สมหวัง จะได้รออยู่โดยไม่ช้าวันนัก ถ้าข้าหลวงไม่แนะนำแล้ว ก็จะจัดการเองเป็นแน่ ที่จะให้ขุนบริจิตร ได้รับบำเหน็จมิอย่างหนึ่งก็อย่างใด ให้สมกับความเหน็จเหนื่อยที่ได้ทำความชอบมานั้น แลจะไม่ลืมเสียเลย ขอให้ขุนบริจิตรอุตส่าหะตั้งใจจัดราชการมณฑลพิษณุโลกให้เรียบร้อยเถิด ผลของความที่ทำดีขอให้เข้าใจว่าจะไม่ได้สูญเสียเลย

นริศรานุวัติวงศ์

(สำเนา)

ศาลาว่าการมณฑลราชบุรี
วันที่ ๒๖ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๐

นายพลโททหารบก พระยาวรเดชศักดาวุธ ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลราชบุรี ทำหนังสือสำคัญไว้ให้แก่ขุนบริจิตรหัตถกรรม สารวัตรตรวจการไปรษณีย์โทรเลขมณฑลราชบุรี

ด้วยตั้งแต่ขุนบริจิตรหัตถกรรม ออกมาเป็นสารวัตรตรวจการ ไปรษณีย์โทรเลขมณฑลราชบุรี และ นครไชยศรี ตั้งแต่ศก ๑๑๘ ถึงศก ๑๒๐ แลได้จัดการไปรษณีย์โทรเลขในมณฑลราชบุรี สำเร็จไปแล้วโดยเรียบร้อย นับว่าเป็นประโยชน์ต่อราชการเป็นอันมาก และมิได้มีความเสียหายในหน้าที่ราชการ ที่ขุนบริจิตรหัตถกรรมกระทำมานั้นเลย เห็นว่าขุนบริจิตรหัตถกรรมผู้นี้ สมควรที่จะเป็นข้าราชการในหน้าที่สารวัตรจัดราชการในการไปรษณีย์โทรเลขได้ต่อไป จึ่งได้ให้หนังสือรับรองฉบับนี้ไว้เป็นสำคัญ การทั้งปวงนี้ตามที่ได้เห็น

ประทับตราตำแหน่งมาเป็นสำคัญ

พระยาวรเดช

คุณความดีของหลวงสมาหารสรรพกิจ ย่อมเป็นที่ปรากฏแม้แต่ในสายตาชาวต่างประเทศ ซึ่งมารับราชการในรัฐบาลไทย ได้เห็นความสามารถชำนิชำนาญและความขยันหมั่นเพียรของหลวงสมาหารสรรพกิจ ท่านผู้นี้ คือนาย เอช กิตตินส์ นายช่างผู้บังคับการสร้างทางรถไฟสายใต้ ได้ขอให้หลวงสมาหาร ฯ ไปทำการพาดสายโทรเลขของรถไฟสายใต้ ทั้งขอให้ระยะเวลารับราชการติดต่อกันด้วย เพื่อประโยชน์ในเรื่องรับเบี้ยบำนาญ ดังสำเนาหนังสือต่อไปนี้

สำเนาที่ ๘๓๙๐

ที่ ๒๐๓/๑๑๒๙ กรมรถไฟหลวงสายใต้

วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

กราบเรียน พระยาเสถียรฐานปนกิตย์ ปลัดทูลฉลอง กระทรวงคมนาคม

ข้าพเจ้าขอท่านอนุญาตให้ว่าจ้างสารวัตรโทรเลขคนหนึ่งสำหรับทางสายใต้ การที่จะจ้างนี้กะจะจ้างหลวงสมา-หารกรมโทรเลขผู้ซึ่งเคยได้ทำการพาดสายโทรเลขในระหว่างเมืองสงขลาและพัทลุงมาแล้ว แต่เห็นว่าเขาเป็น

คนสามารถและทำการถ้วนถี่

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหลวงสมาหารฯ จะออกจากราชการกรมไปรษณีย์โทรเลขโดยรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ โดยไม่ช้าเวลานัก แต่ยังเป็นคนแข็งแรงและจะสามารถทำการได้อีกต่อไป และเขาอยากจะเข้ารับราชการในกรมรถไฟสายใต้ เงินเดือนที่เขาได้รับอยู่ในเวลานี้เดือนละ ๔๐๐ บาท ข้าพเจ้าขอให้เขารับเงินเดือนอย่างเดียวกัน

ถ้าท่านตกลงเห็นดีด้วยแล้ว ข้าพเจ้าขอโยกเขามาจากกรมไปรษณีย์โทรเลขด้วย เพื่อว่า เวลาที่เขารับราชการมาชั้นต้นจะได้ติดต่อไปสำหรับการรับเบี้ยบำนาญ เมื่อเขาออกจากราชการครั้งที่สุด

กรมนี้ตั้งใจจะพาดสายโทรเลขตลอดทาง ตั้งแต่เพชรบุรีถึงสงขลา คนที่มีความรู้ชำนาญในพื้นที่บ้านเมือง เช่น หลวงสมาหารต้องการโดยรีบร้อนสำหรับให้ตรวจการ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(เซ็น) เอช กิตตินส์

นายช่างผู้บังคับการสร้างทางรถไฟหลวงสายใต้

(สำเนา)

ที่ ๐๘/๘๕๗๙ กระทรวงคมนาคม

วันที่ ๑๒ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

แจ้งความมายัง มิสเตอร์ เอชกิตตินส์ นายช่างผู้บังคับการสร้างทางรถไฟหลวงสายใต้

หนังสือที่ ๒๐๓/๑๑๒๔ ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม นี้ ต้องการหลวงสมาหารที่รับราชการอยู่ในกรมไปรษณีย์โทรเลขเวลานี้ ไปทำการตำแหน่งสารวัตรโทรเลขสายใต้ เพราะเห็นว่าเป็นผู้สามารถทำการปักเสาพาดสายโทรเลขได้เรียบร้อยดี และแนะนำให้เงินเดือนละ ๔๐๐ บาท เท่าที่เคยได้รับนั้น

ได้รับนำความกราบเรียน ท่านเสนาบดีทราบแล้ว มีบัญชาให้หลวงสมาหารสรรพกิจ มารับราชการอยู่ในกรมรถไฟสายใต้แต่บัดนี้ไปแล้ว ส่วนเงินเดือนให้จ่ายให้หลวงสมาหารสรรพกิจเดือนละ ๔๐๐ บาท ตามคำแนะนำของท่านตั้งแต่วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นตลอดไป

อนึ่งตามที่ข้าพเจ้าได้สังเกตมา เห็นว่าหลวงสมาหาร

สรรพกิจผู้นั้นเป็นผู้มีความ สามารถ ทำการ ปัก เสา พาด สาย โทรเลขได้ดีผู้หนึ่ง

โอกาศนี้ ขอแสดงความนับถือต่อท่าน

(ลงนาม) **พระยาเสถียร**

บรรดาศักดิ์ที่ได้รับ

ร.ศ. ๑๑๘ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เป็นขุนบริจิตรหัตถกรรม ตำแหน่งสารวัตรไปรษณีย์โทรเลข

ร.ศ. ๑๒๓ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้เป็นหลวงสมาหารสรรพกิจ ตำแหน่งข้าหลวงตรวจการ

ราชอิสสริยาภรณ์ที่ได้

พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงคล

พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) ได้รับพระราชทานราชอิสสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ร ๕ ทิพยาภรณ์เหรียญมงคลเงิน

พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ได้รับพระราชทานอิสสริยาภรณ์มงกุฎสยามที่ ๔ ภัทราภรณ์

มีหมายเหตุการปฏิบัติราชการไว้ด้วยในบันทึกดังนี้

"เวลาอยู่กรุงเทพ ฯ ได้ไปทำการที่กรมเวลา ๔ โมงบ้าง ๕ โมงบ้าง กลับเวลาบ่าย ๔ โมง รวมวันหนึ่ง ๖ ชั่วโมงบ้าง ๕ ชั่วโมงบ้าง ถ้ามีการพิเศษได้ทำการแต่เวลาเช้า ๓ โมง กลับบ่าย ๕ โมงบ้าง ย่ำค่ำบ้าง ถ้าออกตรวจการได้ทำการแต่เวลาเช้า ๓ โมงบ้าง ๒ โมงบ้าง เลิกเวลาบ่าย ๕ โมงบ้าง ย่ำค่ำบ้าง ;

"อยู่กรุงเทพ ฯ หยุดวันอาทิตย์ หรือวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ที่กรมอนุญาตให้หยุด เวลาออกไปตรวจการ วันอาทิตย์หรือวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ไม่ค่อยจะมีเวลาหยุด เมื่อเวลาอยู่กรุงเทพ ฯ ทำการที่กรม เมื่อเวลาออกตรวจการได้ทำการเต็มที่ตามหน้าที่ ตามคำสั่งของกรมทุกอย่างจนกว่าจะได้มีคำสั่งให้กลับ"

หลวงสมาหารสรรพกิจ ถึงเกษียรอายุออกจากราชการ รับพระราชทานเบี้ยบำนาญแล้ว อยู่ที่บ้านหลังวัดโสมนัสวิหาร ประกอบแต่การบุญกุศล มีทำบุญให้ทานและรักษาอุโบสถศีลเป็นนิจกาล ฯ ตลอดจนสิ้นสุดแห่งชีวิต เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ คำนวนอายุได้ ๘๕ ปี บริบูรณ์

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สิยา
อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภนฺติ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาส่วนกุศลบุญราศี ทักษิณานุปทาน ที่ท่านเจ้าภาพมีบุตรและญาติ ตลอดถึงผู้ที่มีความเคารพนับถือและคุ้นเคย ได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลประจำสัตตมวาร นับแต่วันที่ท่านอำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต) ผู้ถึงมรณะละโลกนี้ไป เพื่ออุทิศผลบุญที่บำเพ็ญแล้วนั้น อันจะพึงเข้าไปสำเร็จผลตามความปรารถนา ด้วยอำนาจแห่งความกตัญญูกตเวที อันนี้ นับว่าเป็นกิจดี กิจชอบ ปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างของท่านโบราณบัณฑิต ที่ท่านได้เคยบำเพ็ญมาตามพระบรมพุทโธวาทที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสสอนให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ บำเพ็ญปุพพเปตพลีให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยนัยพระบาลีว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ เมื่อผู้มีชีวิตอยู่มาระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พึงบำเพ็ญบุญกุศล ให้ทักษิณาทานอุทิศส่วนผลบุญ ที่ตน

บำเพ็ญแล้วในโลกนี้ ก็จะเข้าไปสำเร็จประโยชน์ เพื่อเปตชนผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลก ดังนี้.

ในสัตตมวารที่ ๔ นี้ อาจารย์วนิดา อาจารย์ไพบูลย์ ผู้เป็นหลานของท่านผู้มรณะ ได้เป็นเจ้าภาพจัดการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ทั้งนี้ ด้วยอำนาจแห่งกตัญญูกตเวทีและอปจายนธรรม และสังคหวัตถุธรรม ที่ได้มีประจำใจ ในระหว่างตนกับคุณหลวงสมาหารสรรพกิจ ผู้เป็นตา ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงมาแต่เยาว์วัย จนถึงได้รับความเจริญมาโดยลำดับ และเมื่อท่านถึงวัยชราแก่เฒ่าก็มีโอกาสได้ปฏิบัติเลี้ยงบำรุงท่านเป็นการตอบแทน ในวาระสุดท้าย ก็ได้บำเพ็ญกุศลอุทิศผลไปให้ อันเป็นจริยาวัตรที่ดี

อนึ่ง อำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ เมื่อมีชนม์ชีพอยู่ ได้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ เบื้องต้นก็ได้ศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ จนถึงได้เข้ารับราชการในกรมไปรษณีย์โทรเลข แล้ได้มีตำแหน่งเป็นนายช่างประจำกรม เคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อสมัยรับราชการนั้น เป็นสมัยที่เริ่มจัดการไปรษณีย์โทรเลขขึ้นใหม่ ต้องออกตรวจท้องที่ ตั้งกอง

วางสายโทรเลขไปในจังหวัดต่าง ๆ ต้องผ่านอุปสัค ผ่านทางกันดาร กว่าจะสำเร็จได้แต่ละแห่ง ต้องอาศัยความพยายามมาก อันนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าชีวประวัติของแต่ละคน ต้องมีความพยายาม ต้องอดทนต่ออุปสัคต่ออันตราย ได้รับสุขบ้างทุกข์บ้าง ตามคราวตามโอกาสหาได้มีสุขตลอดไปไม่, เมื่อหลวงสมาหารสรรพกิจได้ปฏิบัติกิจการมาด้วยดีเช่นนี้ คุณความดีอันนี้ จึงเป็นเกียรติแด่ตัวท่านและตระกูล เมนะเศวต และเป็นเหตุให้ได้รับพระราชทินนาม เป็นหลวงสมาหารสรรพกิจ รับพระราชทานยศเป็นชั้นอำมาตย์, ในด้านผู้ครองเรือน ก็ได้อนุเคราะห์บุตรภรรยาให้เป็นไปตามหน้าที่ของท่าน ด้วยการให้การศึกษาเล่าเรียน เลี้ยงดูบำรุง ให้มีอาชีพเป็นหลักฐาน, ในด้านกิจการพระศาสนา ก็ได้บำเพ็ญบุญกุศลตามโอกาส แลมั่นอยู่ในศีลในทาน เป็นอุบาสกรักษาศีลฟังธรรม รวมความว่า ในระหว่างที่ท่านดำรงชีพอยู่ถึง ๘๕ ปี ได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งในส่วนคดีโลกคดีธรรม ชื่อว่าได้ยึดเอาสาระประโยชน์จากร่างกายไว้ได้ ด้วยการบำเพ็ญความดี ดังพระบาลีว่า

สทฺธาย สีเลน จ โย ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
โส ตาทิโส สปฺปุริโส วิจกฺขโณ
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน

บุคคลใดเจริญด้วยวุฑฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องทำบุคคลให้เจริญ คือศรัทธา ความเชื่อได้แก่ เชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ ด้วยการพิจารณาทราบเหตุทราบผล, ศีล คือการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ ปราศจากโทษที่จะพึงประพฤติล่วง, ปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์. จาคะ การสละให้ปันแก่บุคคลที่ควรให้, สุตะ ได้แก่มีการมั่นในการสดับตรับฟังมากอันเป็นบ่อเกิดแห่งองค์ปัญญา. บุคคลผู้เช่นนั้น ได้ชื่อว่าเป็นสัปบุรุษ ผู้เห็นแจ้ง ผู้เข้าใกล้พระรัตนตรัย ถือเอาสาระประโยชน์จากร่างกายนี้ไว้ได้ ดังนี้.

อำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ ปฏิบัติกิจด้วยปรีชา ดำเนินชีวิตมาด้วยดี เป็นสุชีวิตะ เช่นนี้ ก็โดยที่ได้ตั้งตนไว้ดีตั้งแต่เยาว์วัย จึงสามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนเองและคนอื่น และยังสามารถได้ชื่อว่าเป็นร่มโพธิ์

ร่มไทรเป็นที่พึ่งพาอาศัยแก่บุตรหลานแลญาติพี่น้อง และคนอื่นได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีพระพุทธภาษิตตรัสสรรเสริญการพึ่งตนว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ แปลความว่า ตนแลจะเป็นที่พึ่งของตน อธิบายว่า ทรงสอนให้ทำตนให้ดี เมื่อทำตนดีแล้ว ตนนั้นแหละจะเป็นที่พึ่งของตนเอง ก็คำว่าตนในพระพุทธภาษิตนี้ หมายเอาอัตตภาพร่างกายของคนเราคนหนึ่ง ๆ ที่รวมส่วนต่าง ๆ เข้าไว้ในกาย อันประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันรวมเรียกว่าเป็นส่วนรูป และประกอบด้วยจิตต์รับรู้เสวยอารมณ์ อันเป็นส่วนสุขบ้างทุกข์บ้าง ที่เรียกว่าเวทนา รับจำที่เรียกว่าสัญญา รับคิดนึกปรุงแต่งที่เรียกว่าสังขาร รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เรียกว่าวิญญาณ ทั้ง ๔ นี้รวมเรียกว่านาม นามและรูปทั้งสองนี้เมื่อยังรวมกันอยู่ จึงได้คำสมมติเรียกว่าตน เมื่อรู้ว่าอะไรเป็นตนแล้ว ก็ได้ชื่อว่ารู้จักตน, เมื่อรู้จักตนแล้ว ก็พึงทราบว่าตนมีความสำคัญอย่างไรต่อไป ตนนี้เป็นที่รวมทั้งส่วนที่ดีทั้งส่วนที่ชั่ว บุญก็อยู่ที่ตน บาปก็อยู่ที่ตน ความรักความชังความโกรธความหลงก็อยู่ที่ตน ความเป็นผู้มีเกียรติคุณงามความดีก็อยู่ที่ตน การจะได้บรรลุมรรคผล

สวรรค์นิพพานก็อยู่ที่ตน รวมความว่าตนนี้แลเป็นเหตุให้ทำชั่วอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้ทำความดีอย่างหนึ่ง เพราะเหตุนี้ จึงได้มีพุทธภาษิตกล่าวถึงตนไว้หลายนัย ทรงเริ่มต้นด้วยการให้เตือนตนด้วยตนเอง ให้รู้ว่าตนเป็นที่รักของตน ดังคำว่า อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงตักเตือนตนด้วยตนเอง ปฏิมํเส ตมตฺตนา จงพิจารณาตนด้วยตนเอง ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานํ ปงฺเก สนฺโน ว กุญฺชโร จงถอนตนขึ้นจากหล่มคือความชั่ว เหมือนช้างติดหล่มถอนตนเองฉะนั้น อตฺตา หิ ปรมํ ปิโย ตนแลเป็นที่รักยิ่ง นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ ความรักอื่นเสมอด้วยตนไม่มี อตฺตานํ ญฺจ น ฆาเตสิ อย่าฆ่าตนจากความดี อตฺตานํ รกฺข ภว มา อฑยฺหิ จงเป็นผู้ตามรักษาตน อย่าได้เดือดร้อน ดังนี้. เป็นอันได้ความว่าร่างกายของเรานี้แหละเป็นตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้ดีให้ชั่วไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงทำคนอื่นให้ดีให้ชั่วได้ ดังพระพุทธภาษิตว่า อกฺขาตาโร ตถาคตา พระตถาคตเป็นแต่ผู้บอก ดังนี้ หมายความว่าพระองค์ทรงเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือทรงฉายแสงประทีปให้แก่ผู้มีจักษุได้มองเห็นวัตถุที่ตนต้องการ

ฉะนั้น ผู้ที่ได้อัตตภาพเป็นมนุษย์ มีกายอันสมบูรณ์ ควรทำตนให้ดำเนินไปในทางที่ดี ด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ดังเช่นพระเถรีผู้มารดาของพระกุมารกัสสปะเถระ ตัดความสิเนหาในบุตร กระทำตนให้เป็นที่พึ่ง ด้วยการบัลลุพระอรหัตต์ ดังมีเรื่องเล่าว่า พระเถรีนั้น มีความรักในบุตร เมื่อบุตรจากไปก็มีแต่ทุกข์ เพราะความวิปโยคจากบุตร มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตาตลอด ๑๒ ปี เมื่อเที่ยวไปบิณฑบาตเห็นพระเถระรู้ว่าเป็นบุตรของตน ร้องเรียกวิ่งไปหาจับพระเถระไว้ พระเถระจึงดำริว่า ถ้าว่ามารดาจักได้ถ้อยคำอันไพเราะจากเรา ก็จะเกิดความรักมากขึ้น จะเสื่อมจากการบัลลุคุณความดี เราจักพูดถ้อยคำกระด้างกะมารดา จึงกล่าวว่า ท่านกระทำอะไรเที่ยวไป ท่านไม่อาจเพื่อจะตัดแม้แต่ความรักดังนี้, พระเถรีได้ฟังจึงคิดว่า พระเถระกล่าวคำหยาบคาย เราไม่อาจอดกลั้นน้ำตาตลอด ๑๒ ปี เพราะความรัก พระเถระเป็นผู้กระด้าง ประโยชน์อะไรของเราด้วยพระเถระนี้ ได้ตัดความรักในบุตรได้แล้ว ได้ทำความเพียร บัลลุพระอรหัตต์ในวันนั้น ดังนี้.

ก็ตามธรรมดาบุคคลที่เกิดมา ในชั้นต้นจำต้องอาศัย

พึ่งคนอื่นก่อน เช่นบุตรพึ่งมารดาบิดา ด้วยการรับบำรุงให้ข้าวให้น้ำทนุถนอม จนกว่าจะโต ครั้นโตแล้วยังต้องให้การศึกษาเล่าเรียน เลี้ยงดูต่อไปอีก จนกว่าบุตรธิดาจะมีความสามารถปกครองตนเองได้ แต่ก็มารดาบิดา หาเป็นที่พึ่งแก่บุตรธิดาเหมือนกันทั่วไปทุกคนไม่ บางคนต้องเป็นกำพร้ามารดาบ้าง บิดาบ้าง หรือเป็นกำพร้าทั้งมารดาบิดา ต้องอาศัยญาติพี่น้อง และผู้ใจบุญคนอื่น ๆ รับมาอุปการะบำรุงให้เติบโต เมื่อพิจารณาถึงสภาพของเด็กเหล่านั้นแล้ว เห็นว่าเป็นคนมีกรรมเป็นที่น่าสงสาร ไร้ที่พึ่งคือมารดาบิดา หรือมารดาบิดาเป็นผู้มีกรรม ไม่สามารถจะเป็นที่พึ่งของเด็กได้ ชื่อว่าเกิดมามีทุกข์แต่เป็นทารก, ผู้ไร้ที่พึ่งเช่นนี้ ยังจะต้องมีทุกข์ต่อไปอีก จนกว่าจะโต สามารถแสวงหาที่พึ่ง และทำที่พึ่งให้แก่ตนเองได้ อนึ่ง บุตรธิดาบางคน มีมารดาบิดาเป็นที่พึ่งมีทรัพย์สมบัติพร้อมมูล แต่ไม่สามารถทำตนให้เป็นคนดี เป็นที่พึ่งแก่ตนเอง เพราะความประพฤติชั่วของตน นี้เป็นอีกเหตุหนึ่งที่ตนเองไม่ทำตนให้เป็นที่พึ่งด้วยความประพฤติดี และบุคคลบางคนทำตนให้เป็นคนต้องพึ่งคนอื่นตลอดไป แต่เมื่อผู้ที่ตนต้องพึ่งพาอาศัย

พลัดพรากจากไป หรือตายไปก่อน ก็กลายเป็นคนอนาถา เพราะไม่สามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง · รวมความว่าที่พึ่งคือ มารดาบิดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เจ้าขุนมูลนาย เป็นที่พึ่งภายนอก จะพึ่งได้ก็ชั่วครั้งชั่วคราว ไม่ยั่งยืนตลอดไปเหมือนที่พึ่งภายในคือตนเอง ตนเองเมื่อทำให้เป็นที่พึ่งของตนได้แล้วเป็นผู้ประเสริฐ. ถ้าสามารถให้เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วย ก็ยิ่งเป็นการทำตนให้มีประโยชน์มากขึ้น, สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสรรเสริญคนทำตนของตนเองให้เป็นที่พึ่งแก่ตน ดีกว่าจะไปพึ่งคนอื่น แต่เมื่อไม่ทำตนของตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนเองแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นคนมีทุกข์ เป็นคนอนาถาหาที่พึ่งมิได้ ดังที่ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สนาถา ภิกฺขเว วิหรถ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึ่ง มา อนาถา ท่านทั้งหลายจงอย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง ทุกฺขํ ภิกฺขเว อนาโถ วิหรติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนผู้ไม่มีที่พึ่ง อยู่เป็นทุกข์ ดังนี้ และได้ทรงจำแนกธรรมอันกระทำที่พึ่งไว้ว่า อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลวา โหติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมดีในพระปาฏิโมกข์ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย

อาจาระ คือมารยาทอันดีงาม ถึงพร้อมด้วยที่เที่ยวแสวงหาอาชีพโดยชอบ มีปกติเห็นภัยในโทษที่ตนประพฤติล่วงน้อยใหญ่ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ธรรมนี้ชื่อว่าธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นพหูสูตรมีการศึกษาเล่าเรียนทรงจำสั่งสมไว้ซึ่งสูตร คือพระพุทธพจน์ ธรรมใดที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง ภิกษุเป็นพหูสูตทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้ จำได้คล่องปาก เข้าไปเพ่งพินิจด้วยใจ เห็นเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยปัญญา ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักคบกัลยาณมิตร มีเพียนเป็นคนดี รู้จักเลือกคบแต่คนดี ธรรมนี้ชื่อว่าธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมอันเป็นเหตุว่าง่าย มีความอดทน รับการอนุสาสน์ไว้โดยเบื้องขวา ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจน้อยใหญ่อันใด ที่ต้องช่วยกันจัดช่วยกันทำ ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านประกอบด้วย

ปัญญา ใคร่ครองพินิจพิจารณาด้วยอุบายนั้น ๆ สามารถเพื่อกระทำ เพื่อจัดแจงกิจนั้นให้สำเร็จ ธรรมนี้ชื่อว่าธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นกามบุคคลเป็นผู้ใคร่ในธรรม มีธรรมเป็นที่มายินดี คือคุณธรรมอันยิ่ง เบิกบานยินดีในอภิวินัย คือวินัยอันยิ่ง ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุปรารภความเพียรอยู่ ละอกุศลธรรมทั้งหลาย พยายามบากบั่นให้กุศลธรรมเกิดขึ้น ไม่ทอดธุระปล่อยวางในธรรมอันเป็นกุศลทั้งหลาย ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สันโดษยินดีด้วยจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจยเภสัชและบริกขาร ตามมีตามเกิด ตามมีตามได้ ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีสติประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องนำคือสติ ตามระลึกถึงการงานที่ทำไว้นานได้. ตามระลึกถึงถ้อยคำที่พูดไว้นานได้ ไม่หลงลืม ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาประกอบด้วยปัญญาอันยังความเกิดให้ดับ ประกอบด้วย

ปัญญาอันเป็นอริยะ ประกอบด้วยปัญญาอันนำออกซึ่งกิเลส ประกอบด้วยปัญญาอันให้ถึงความสิ้นไป แห่งทุกข์ โดยชอบ ธรรมนี้ชื่อว่า ธรรมกระทำที่พึ่งประการหนึ่ง ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดง ธรรม กระทำที่ พึ่งแก่ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่ธรรมนี้ ย่อมให้ประโยชน์สำเร็จ เป็นธรรมกระทำที่พึ่งได้จริง แม้แก่บุคคลผู้เป็นคฤหัสถ์นำไปประพฤติปฏิบัติตาม คือเป็นคฤหัสถ์ครองเรือน ประพฤติตนให้อยู่ในกรอบข้อบังคับของบ้านเมือง มีจรรยามารยาทอันดีงาม รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมและประเพณีของหมู่ที่ท่านผู้ใหญ่ต้นตระกูลบัญญัติแต่งตั้งไว้ มั่นอยู่ในศีล มีความสุจริตกายสุจริตวาจา บุคคลนี้ ก็ได้ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง บุคคลผู้สนใจในการศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ กว้างขวาง สามารถใช้ความรู้ของตนประกอบกิจการงานให้เกิดประโยชน์ทั้งทางโลกทั้งทางธรรม บุคคลผู้มีศีลนี้ก็ได้ชื่อว่า กระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง บุคคลรู้จักคบมิตรว่าคนใดเป็นกัลยาณมิตร เป็นมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ เป็นมิตรที่ดี แนะนำประโยชน์ให้เกิด เป็นมิตรมีความรักใคร่สามารถทำอุปการะให้แก่กันได้ เป็น

เพื่อนที่ดีงามสมควรคบ ส่วนคนที่ตรงกันข้ามเรียกว่าอมิตร หรือมิตรปฏิรูป คือคนเทียมมิตรมีลักษณะดังนี้ เป็นคนหัวประจบ พูดเอาแต่ได้ ดีในเชิงพูดปราศจากประโยชน์ มักแนะนำหรือชักชวนในทางหายนะ ประเภทหลังนี้ เป็นคนไม่ควรคบ อนึ่ง การรู้จักคบมิตร เท่ากับเป็นชีวิตจิตต์ใจของคน เพราะคนเป็นจำนวนมากที่เป็นคนดี เพราะคบมิตรที่ดี ที่เป็นคนชั่วเพราะคบมิตรชั่ว พระสารีบุตรเถระเห็นความสำคัญในเรื่องการคบมิตรนี้ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า การคบมิตรที่ดีนี้ เป็นกึ่งหนึ่งแห่งพรหมจรรย์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนสารีบุตร การคบมิตรที่ดี เป็นกึ่งแห่งพรหมจรรย์หามิได้ การคบมิตรเป็นพรหมจรรย์แท้ทีเดียว ตามพุทธภาษิตนี้ ทรงเห็นประโยชน์ของการคบมิตรที่ดีเป็นเหตุให้ได้สมบัติทั้งสาม คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ บุคคลรู้จักคบมิตรเช่นนี้ ได้ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง, บุคคลเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย ก็เป็นเหตุให้ได้รับการตักเตือนแนะนำจากคนอื่น เป็นช่องทางให้เจริญด้วยศิลปวิทยา เกิดความรู้ความฉลาด เป็นที่รักใคร่ของผู้ใหญ่ มารดาบิดามีบุตรที่ว่าง่าย สอนง่าย

ก็เป็นที่เบาอกเบาใจ บุคคลเป็นผู้ว่าง่ายนี้ ได้ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง บุคคลเป็นผู้ขยันทำการงานธุระหน้าที่ของตนเองก็ดี ธุระการงานเป็นส่วนรวมก็ดี หมั่นประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีพก็ดี โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบากตรากตรำ มีความอดทนต่อความร้อนความหนาว บุคคลผู้ขยันทำการงานนี้ ได้ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง บุคคลเป็นผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม มีความละอายต่อบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง, บุคคลมีความเพียรพยายามละส่วนชั่ว เป็นโทษทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้นอีก มีความพยายามบากบั่น ไม่ทอดธุระในธรรมอันเป็นกุศลทั้งหลาย อันเป็นธรรมนำตนให้ไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง บุคคลมีความเพียรนี้ ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง, บุคคลมีความยินดีในทรัพย์สมบัติของตน ทำการจับจ่ายใช้สอยเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาได้ คราวใดที่เกิดความอยากได้ในทรัพย์ของคนอื่น อันเป็นมิจฉาชีพ ก็พยายามทำลายโดยให้เกิด ยินดีเท่าที่ควรได้ ตัดความยินดีในส่วนที่จะให้เกิดความโลภ คำสอนในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้

มีสันโดษ ก็เพื่อมิให้เบียดเบียนทรัพย์ของคนอื่น ให้รู้จัก พอดีในการแสวงหา ให้รู้จักพอในทรัพย์ที่ตนควรได้ บุคคลผู้มีสันโดษนี้ ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง, บุคคลเป็นผู้มีสติรอบคอบ ก่อนแต่ทำ ก่อนแต่พูด ใช้ความพินิจพิจารณา และมีสติกำหนดจดจำคำที่พูดไว้นานได้ และตามระลึกถึงกิจการที่ได้กระทำไว้นานได้ ไม่เป็นคนหลงลืม บุคคลผู้มีสตินี้ ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง, บุคคลเป็นผู้มีปัญญา ความคิดความอ่าน รู้เหตุรู้ผล สิ่งใดเป็นทางนำมาซึ่งความเจริญก็ประกอบเหตุอันนั้น สิ่งใดอันให้ผลเป็นความเสื่อม ก็ไม่พยายามประกอบเหตุนั้น ก็ปัญญานั้น จะเกิดได้ก็ต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน อันเป็นส่วนเบื้องต้น แม้พระอรหันต์ทั้งหลายที่ได้ตรัสรู้ ก็เพราะอาศัยปัญญาอบรมให้เกิดขึ้นในตน บุคคลผู้มีปัญญานี้ ได้ชื่อว่ากระทำที่พึ่งแก่ตนประการหนึ่ง.

ก็ธรรมบรรยายดังที่ได้แสดงมานี้ เป็นอุบายทำที่พึ่งให้แก่ตนได้อย่างแท้จริง แม้คนอื่นก็ไม่สามารถจะทำให้แก่ตนได้ เหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสในบาทต่อไปว่า โก หิ นาโถ ปโร สิยา ก็คนอื่นใครเล่า

จะพึ่งเป็นที่พึ่งได้ ดังนี้ ผู้หวังความเจริญแก่ตน ทั้งทางคดีโลกแลคดีธรรม สมควรทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตน ด้วยการยึดธรรมเป็นหลัก ฝึกหัดดัดตนด้วยตนเอง ก็จะเป็นเหตุให้ได้ที่พึ่ง สมดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสในบาทต่อไปว่า อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ เพราะบุคคลมีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่คนอื่นได้โดยยาก มีเนื้อความดังแสดงมาด้วยประการฉนี้.

อิมินา ปุญฺญกาเมน ด้วยอำนาจกุศลทักษิณานุปทานที่ท่านเจ้าภาพ มีอาจารย์วันดี อาจารย์ไพบูลย์ บำเพ็ญอุทิศแด่ ท่านอำมาตย์ตรี หลวงสมาหารสรรพกิจ ในสัตตมวารนี้ เมื่อได้ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว อนุโมทนา ขอจงเป็นผลสำเร็จ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขในสัมปรายภพ สมประสงค์ทุกประการ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ คณะสงฆ์จะได้สวดสังเวคคาถา เพื่อเจริญอัปปมาทธรรม โดยสรภัญญวิธี ณ กาลบัดนี้.

พระธรรมเทศนา ธรรมจารีกถา

พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงในการบำเพ็ญกุศล ๕๐ วัน

ศพหลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต)

ณ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ

ณ บัดนี้ เป็นดิถีครบ ๕๐ วัน แห่งอนิจจกรรมของคุณหลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต). บุตรธิดาของท่านต่างรู้สึกรำลึกถึงอุปการคุณเป็นส่วนพิเศษ จึงได้พรักพร้อมกันจัดการบำเพ็ญกุศลเป็นการใหญ่ สำหรับในวันนี้ คุณหลวงประสิทธิกลมัย ผู้เป็นบุตรรับเป็นเจ้าภาพ

บำเพ็ญด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามแบบอย่างทางพระพุทธศาสนา ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสประทานไว้ว่า "เมื่ออนุชนมาระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปว่า ผู้นั้นได้เคยให้สิ่งของแก่เรา, ผู้นั้นได้เคยทำอุปการะแก่เรา, ผู้นั้นเป็นญาติของเรา, ผู้นั้นเป็นสหายของเรา, ดังนี้แล้ว พึงเพิ่มให้ซึ่งทักษิณาทานเพื่อผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น การร้องไห้เศร้าโศก ปริเทวนาการ อย่างใด อย่างหนึ่ง ย่อมไม่สำเร็จผลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนทักษิณาทานที่ตั้งไว้แล้วด้วยดีในสงฆ์นี้ ย่อมสำเร็จผลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วตามฐานะตลอดกาลนาน และชื่อว่าได้แสดงญาติธรรม ได้ทำการบูชา ได้เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์ ชื่อว่าได้ขวนขวายในบุญกุศล เป็นอันมาก ดังนี้.

เนื่องด้วยงานนี้ ญาติมิตรสหายทั้งหลาย แม้อยู่ในที่ไกล ก็ยังมาร่วมงานเป็นการสามัคคีในกุศลย่อมเป็นเกียรติทั้งแก่คุณหลวงผู้เป็นเจ้าภาพ เป็นการรับรองในกุศลที่ประกอบนี้ และย่อมเป็นเกียรติแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย.

สามัคคีนั้น ย่อมเป็นธรรมมีคุณให้เกิดผลอันยิ่ง

ใหญ่ไพศาล ทั้งทางโลก ทั้งทางธรรม เป็นที่ปรารถนาในการงานทั่ว ๆ ไป กิจการใด ๆ ก็ตาม ให้ยากเท่ายาก ใหญ่เท่าใหญ่ ถ้าสามัคคีมีอยู่ในการงานนั้น ๆ แล้ว การยากก็เหมือนการง่าย การใหญ่ก็เหมือนการน้อย ภาระหนักก็เหมือนภาระเบา สามัคคีย่อมอำนวยให้การนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปโดยราบรื่น เพราะฉนั้น ทางพระศาสนา จึงสรรเสริญคุณของสามัคคีไว้มากดังแสดงว่า สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข ดังนี้บ้าง ว่า สมคฺคานํ ตโป สุโข คนที่พร้อมเพรียงกันมีอำนาจให้เกิดสุข บ้าง ว่า สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา สามัคคีของหมู่ที่พร้อมเพรียงกันเป็นคุณยังความเจริญให้สำเร็จดังนี้บ้าง เป็นต้น และทรงป้องกันความแตกสามัคคีไว้หลายทาง เช่นปรับโทษการส่อเสียด ว่าเป็น วจีทุจจริต บุคคลไม่ควรประพฤติ และอย่างแรงปรับเป็นอนันตริยกรรม เป็นโทษที่หนักในพระพุทธศาสนา

แต่เมื่อกล่าวโดยทั่วไป สามัคคีอาจเป็นไปได้ ทั้งในทางที่ชั่ว ทั้งในทางที่ดี สามัคคีในทางที่ชั่ว ซึ่งเรียกว่า อกุศลสามัคคี เช่น พร้อมเพรียงกันทำความชั่ว ทำทุจจริต

มีการปล้นสดมภ์ เป็นต้น สามัคคีเช่นนี้มีมากขึ้นเพียงใด โทษ คือทุกข์ภัย ก็ขยายตัวมากขึ้นเพียงนั้น จะพึงเห็นได้จาก สงครามเฉพาะถิ่น เฉพาะประเทศ กับสงครามโลก เป็นตัวอย่าง ความชั่วนั้น ถ้าคนเดียวทำ ก็ทำได้เท่ากำลังของคน ๆ หนึ่ง แต่ถ้ารวมกำลังกันทำหลาย ๆ คน ความชั่วก็มากขึ้น เพราะฉนั้นทางพระศาสนาจึงไม่สรรเสริญ

สามัคคีในทางที่ดีนั้น เช่นพร้อมเพรียงกันในการบำเพ็ญกุศล ดังที่ท่านเจ้าภาพประกอบอยู่นี้ซึ่งมีญาติมิตรมาร่วมอนุโมทนาสาธุการ เป็นกายสามัคคี จิตตสามัคคี ย่อมมีคุณให้เจ้าภาพมีกำลังใจในการที่จะปฏิบัติในกุศลมั่นคงขึ้น

และกุศลนั้นเป็นของที่อยู่ใกล้ ๆ กิจการใด ๆ ก็ตาม เมื่อบุคคลมาประพฤติให้เป็นไป เพื่อประโยชน์ตน เพื่อประโยชน์ท่าน อันสำเร็จมาจากจิตต์ประกอบด้วยเมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที เป็นกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต แล้ว นั่นก็เป็นกุศลทั้งนั้น กุศลนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงว่าไม่เกินวิสัยของบุคคลจะกระทำ ดังคำที่ตรัสไว้ในปหานภาวนาสูตรว่า "สกฺกา ภิกฺขเว กุสลํ ภาเวตุํ เป็นอาทิ

ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายสามารถเจริญกุศลได้ ถ้าท่านทั้งหลายไม่สามารถ เราก็ไม่เตือนให้ท่านทั้งหลายเจริญกุศล และกุศลที่ท่านทั้งหลายเจริญแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทุกข์ เพื่อโทษ เราก็ไม่เตือนให้ท่านทั้งหลายเจริญกุศล เพราะกุศลที่ท่านทั้งหลายเจริญแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสุข เพื่อประโยชน์ เราจึงเตือนให้ท่านทั้งหลายเจริญดังนี้ เป็นต้น นี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า คนเราสามารถเจริญกุศลได้ และสามารถละอกุศลความชั่วได้ ไม่ใช่ละไม่ได้ ผู้ที่กล่าวว่า อกุศล คือ โลภ โกรธ หลง เป็นกิเลสประจำสันดาน สืบสายโลหิตมาแต่บุพพชนดึกดำบรรพ์ เป็นของละไม่ได้ ย่อมไม่จริง ที่คัมภีร์ในพระศาสนาแสดงว่า "พระยานาคผู้ดุร้ายมารักษาศีลได้" นั้น ย่อมแสดงว่า โทสะ ไม่ใช่เป็นโทษประจำสันดานของสัตว์ผู้ดุร้าย จนละไม่ได้ ที่แสดงว่า นายพรานกุกกุฏมิตต์ได้สำเร็จพระโสดาปัตติผลนั้น ย่อมแสดงว่า โลภะไม่ใช่เป็นโทษประจำสันดานของพวกพรานจนละไม่ได้ ที่แสดงว่า สันตติมหาอำมาตย์ผู้เมาเหล้าได้สดับพระธรรมเทศนาสำเร็จมรรคผลนั้น ย่อมแสดงว่า โมหะ ไม่ใช่เป็นโทษ

ประจำสันดานของพวกนักเลงสุราจนละไม่ได้ ย่อมละได้ทั้งนั้น ขอแต่ให้ปฏิบัติจริง ๆ เถิด แม้ในข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสไว้ว่า สกฺกา ภิกฺขเว อกุสลํ ปชหิตุํ เป็นอาทิ ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายสามารถละอกุศลได้ ถ้าท่านทั้งหลายไม่สามารถละอกุศลได้ เราก็ไม่เตือนให้ท่านทั้งหลายละอกุศล และอกุศลอันท่านทั้งหลายละได้แล้วย่อมเป็นไปเพื่อทุกข์ เพื่อโทษ เราก็ไม่เตือนให้ท่านทั้งหลายละอกุศล เพราะเหตุที่อกุศลอันท่านทั้งหลายละได้แล้วย่อมเป็นไปเพื่อสุข เพื่อประโยชน์ เราจึงเตือนให้ท่านทั้งหลายละอกุศล ดังนี้.

สำหรับคุณหลวงสมาหารสรรพกิจ นั้น เป็นผู้ที่มีคุณสมควรเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงหลายประการ ดังท่านได้พรรณนากันมาแล้วเป็นอันมาก กล่าวโดยตรงก็คือ เป็นวัยวุฑฒบุคคล มีอายุถึง ๘๔ ปี และมิใช่เป็นผู้มากด้วยอายุเท่านั้น ยังเป็นผู้เจริญด้วยคุณสมบัติ ทั้งทางโลก ทั้งทางธรรม ในทางโลก เมื่อท่านยังสามารถ ก็ได้รับราชการช่วยชาติ นับว่าเป็นกำลังของชาติส่วนหนึ่ง แม้ในสมัยนั้นยศบรรดาศักดิ์เป็นของได้โดยยาก ท่านก็ได้รับ

พระราชทานยศบรรดาศักดิ์ เข้าอยู่ในชั้น สมกับคำที่ท่านแสดงว่า "คนดีต้องอยู่ในชั้นไม่อยู่นอกชั้น" เมื่อกล่าวในทางศาสนา ท่านก็เป็นผู้มีศรัทธา ปสาทะ มั่นคงอยู่ในสรณะตลอดชีวิต เป็นผู้เจริญด้วยศีลด้วยธรรม ชีวิตของท่านสอาดหมดจด ไม่มีด่างพร้อยหรือบกพร่องแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสาวกที่ดี ซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีเคารพนับถือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เสมอด้วยชีวิต เมื่อกล่าวด้วยเพื่อนบ้าน ญาติมิตร ก็เป็นเพื่อนบ้านที่ดีของผู้อยู่ใกล้เคียง บำเพ็ญตนให้เป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ใคร ๆ ไม่ชอบเป็นผู้ก่อทุกข์ก่อโทษ เมื่อกล่าวด้วยบุตรธิดา ท่านชื่อว่า เป็นบิดาที่ดีของบุตรธิดาทั้งหลาย อันคุณของมารดาบิดาย่อมอัศจรรย์เป็นส่วนพิเศษ ท่านศาสดาในศาสนาต่าง ๆ แม้จะมีวาทะโต้แย้งกันในลัทธิ แต่ก็มีมติร่วมกันเป็นเอกฉันท์ในการรับรองคุณของมารดาบิดา เช่น ศาสนามหะหมัดแสดงว่า เท้าทั้งสองของมารดาบิดาเป็นบันไดแห่งสวรรค์ของบุตรธิดา หมายความว่าบุตรธิดาปรารถนาจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็พึงประพฤติปฏิบัติ

เคารพบูชากราบไหว้เท้าทั้งสองของมารดาบิดา ในศาสนาคริสต์สอนว่า ผู้ไม่รู้จักคุณของมารดาบิดามีโทษเท่ากับทำลายคัมภีร์ในพระศาสนา ยิ่งในพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสรรเสริญคุณของมารดาบิดาไว้เป็นอันมาก แต่บางแห่งก็ทรงสรรเสริญว่ามีคุณเสมอกัน บางแห่งก็ทรงสรรเสริญว่า มีคุณยิ่งหย่อนกว่ากัน ตามเหตุการณ์นั้น ๆ เมื่อกล่าวโดยฐานเป็นผู้อยู่ใกล้ชิด ทำอุปการกิจแก่บุตรธิดาเสมอด้วยชีวิต เช่นในการคลอดบุตรธิดา และเลี้ยงด้วยขีโรทก คือเลือดในทรวงอก ดังนี้ ก็ทรงชี้ว่า มารดามีคุณมาก ดังแสดงว่า "มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาชื่อว่า เป็นมิตรในเรือนของตน" เพราะฉนั้น เพื่อประกาศคุณในทางนี้ พระบาลีจึงเรียงชื่อมารดาไว้ก่อนบิดาว่า มาตาปิตโร มารดาบิดา ดังนี้บ้าง เมื่อกล่าวโดยฐานเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นต้นวงศ์เชื้อสาย ก็ทรงยกย่องว่าบิดามีคุณมากในทางนี้ ดังมีคำที่อ้างว่าเป็นพุทธดำรัสที่ตรัสตอบพระเจ้าปัสเสนทิว่า "มาตุโคตฺตํ นาม กึ กริสฺสติ ปิตุโคตฺตเมว ปมาณํ โคตรคือเชื้อสายฝ่ายมารดาไม่สำคัญ ฝ่ายบิดานั้นแหละเป็นประมาณ"

เพราะฉนั้น พระบาลีที่ประกาศคุณในทางนี้จึงเรียงชื่อบิดาไว้หน้า ว่า ชนกชนนี ชนก คือบิดา ผู้ยังลูกให้เกิด ชนนี คือ มารดา ผู้เป็นที่เกิดของลูก บางแห่งก็ทรงแสดงว่าท่านทั้งสองมีคุณเสมอกันแล้วและนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ ว่า มารดาบิดา เป็นพรหมของบุตรธิดาบ้าง เป็นบุพพเทพ เป็นบุพพาจารย์ เป็นอัคนี ของบุตรธิดาบ้าง ทรงยกย่องคุณเสมอด้วยพระอริยเจ้า โดยฐานเป็นไฟบ้าง ทรงยกย่องคุณเสมอด้วยสังฆรัตนะว่า เป็นอาหุเนยยะ เป็นปาหุเนยยะของบุตรธิดาบ้าง ทรงยกย่องเสมอด้วยพระอรหันต์ โดยฐานกำหนดโทษว่า การฆ่ามารดาบิดาเป็นอนันตริยกรรมเหมือนกับการฆ่าพระอรหันต์บ้าง ว่าเป็นโลกทุลลภบุคคล คือบุคคลที่หาได้โดยยากในโลก เพราะมีเฉพาะหนึ่ง ไม่มีตัวเปลี่ยนตัวแทนบ้าง

จักอธิบายบางข้อดังต่อไปนี้ ที่ยกย่องว่า มารดาบิดาชื่อว่าเป็นพรหมของบุตรธิดานั้น เพราะเหตุเป็นผู้สร้างซึ่งบุตรธิดาประการหนึ่ง เพราะเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูซึ่งบุตรธิดาด้วยพรหมวิหารธรรมประการหนึ่ง ข้อที่ว่าท่านเป็นผู้สร้างนั้น ท่านเป็นผู้สร้างจริง ๆ บุตรธิดาทั้งหลายในโลกที่

เกิดมานี้มิใช่เกิดจากกะบอกไม้ หรือจากการแปรธาตุทางวิทยาศาสตร์ อาคม ใดๆทั้งหมดทั้งสิ้น ท่านเป็นผู้สร้างให้เกิด เลือดเนื้อในร่างกายของบุตรธิดาทุกคนที่อาศัย ใช้สรอยทำการงานอยู่ทุกวันนี้ มิใช่มีมูลเดิมมาจากอื่น มาจากท่านทั้งนั้น และเมื่อท่านสร้างแล้ว ก็มิได้ทอดทิ้ง ยังอุปการะเลี้ยงดู ด้วยเมตตา ด้วยกรุณา ด้วยมุทิตา ด้วยอุเบกขา. ย่อมประจักษ์ว่าการที่จะได้รับคุณธรรม ๔ ข้อนี้จากคนอื่นโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์เหมือนเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ของมารดาบิดานั้น ย่อมเป็นการได้โดยยากยิ่ง คนอื่นๆรักเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ถ้ามีความผิดเกิดขึ้นก็ละทิ้ง ถ้าจักช่วยก็เฉพาะกรณี ถ้าออกปากมากเกินไปก็ไม่ได้ ถ้าเขาจักยินดีด้วยในเมื่อได้ดี ถ้าดีกว่าเขา ๆ ก็ไม่ค่อยชอบ เขาจะมีอุเบกขาไม่ถือโทษ ก็ในบางกรณีไม่ทั่วไป เราจักอยู่กับคนอื่นได้ ก็เฉพาะแต่เมื่อเรายังไม่มีโทษ ไม่มีคดี ไม่มีโรคภัยเกิดขึ้น ถ้าถึงคราวผิดปกติขึ้น ก็จะอยู่กับเขาไม่ได้ เมื่อหมดที่พึ่งทางอื่นแล้ว บ่ายหน้าไปหามารดาบิดา ท่านไม่ขัด ท่านรับรองและให้อยู่ให้พัก จนที่สุด เอาศพไปให้ท่าน ๆ ก็รับเป็น ภาระไม่มี ความ รังเกียจ

ยังประกอบการกุศลทางพระศาสนา ทำบุญ ทำทาน อุทิศผลส่งไปให้มีใจอันเต็มตื้น มีหน้าอันชุ่มด้วยน้ำตา เมื่อได้ยินข่าวลูกเจ็บ ไม่ต้องเชิญท่านก็มา ไม่ต้องตั้งขวัญข้าวค่ายา ท่านก็ยินดีรักษา ปรนนิบัติช่วยเหลือ เมื่อแลเห็นลูกเจ็บท่านรู้สึกยิ่งกว่าตัวท่านเจ็บเสียอีก โดยปรกติแล้ว ท่านไปไหนกลับมาถึงบ้าน แม้จะเหน็ดเหนื่อยหิวโหยเพียงใดพอเห็นหน้าลูกก็ชื่นใจหายหิว เมื่อเห็นลูกมีความสุข ท่านก็พลอยสุขด้วย เห็นลูกมีความทุกข์ ท่านทุกข์ยิ่งกว่าลูกเห็นลูกได้ดีแม้จะดีกว่าท่าน ๆ ก็ไม่มีใจริษยา เมื่อเวลาลูกทำผิด ก็มีใจอุเบกขา ไม่ถือโทษ ให้อภัย จิตต์ใจของมารดาบิดาเป็นดังนี้ จึงชื่อว่าเป็นพรหมของบุตรธิดา

คุณหลวงสมาหารสรรพกิจ มีคุณดังพรรณนามานี้และประพฤติหน้าที่อย่างบริบูรณ์ เมื่อเวลายังมีชีวิต และมีสมรรถภาพ ได้พยายามบำเพ็ญตนให้เป็นหลัก เป็นที่พึ่งของบุตรธิดา และให้โอวาทสั่งสอนอบรมบุตรธิดา ให้เว้นจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี จนเป็นหลักฐานมั่นคง เป็นที่เคารพสักการะของบุตรธิดาทันตาเห็น เมื่อได้เห็นบุตรธิดามีฐานะมั่นคงดี ท่านก็ปลื้มปีติปราโมทย์

อิ่มใจ ต้องด้วยเทศนานัย ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสรร-เสริญธรรมจารีบุคคล ที่ได้ยกไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุท เจตสา
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ

แปลความว่า บุคคลใดประพฤติธรรมด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ บุคคลนั้นในโลกนี้ ครั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบรรเทิงอยู่ในโลกสวรรค์ ดังนี้

ตามพระคาถานี้ ทรงสรรเสริญการประพฤติธรรมว่าเป็นเหตุให้ได้ผลทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า เมื่อประพฤติธรรมดีแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข ย่อมได้ผลดี เป็นการรับรองผลที่มีอยู่ในโลกนี้และมีอยู่ในโลกหน้าว่า มาจากเหตุอย่างเดียวกัน เมื่อทำเหตุดีในโลกนี้แล้ว แม้ในโลกหน้าก็พลอยดีด้วย เมื่อทำเหตุชั่วในโลกนี้ โลกหน้าก็พลอยชั่วไปด้วย ผลย่อมมาจากเหตุ ย่อมเป็นไปตามเหตุไม่กลับกลายเปลี่ยนแปลง.

ธรรมนั้น ก็อยู่ที่คนนั้นเอง ทุก ๆ คนเป็นตู้ เป็นคลังแห่งธรรม เช่นศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

อันเป็นพลธรรม ก็มีอยู่ที่บุคคล, พรหมวิหารธรรม ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็มีอยู่ที่บุคคล, อริยทรัพย์ ๗ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา ก็มีอยู่ที่บุคคล, อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ก็มีอยู่ที่บุคคล ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และนิพพาน ก็มีอยู่ที่บุคคล นั่นเอง, ไม่ใช่มีที่ก้อนดิน ก้อนกรวด ท่อนไม้ ตุ้นฟื้นเลย บุคคลจึงมีสิทธิที่จะปฏิบัติธรรมได้ทุกข้อ อย่างบริบูรณ์โดย ไม่ต้องไปขอ ไปเช่า ไปยืม ไปซื้อ หรือไปลักขะโมยจากใคร ๆ มาประพฤติ และเมื่อประพฤติแล้ว ธรรมนี้ ก็ไม่ร่อยหรอ หมดเปลือง เสื่อมสิ้นไป คงมีบริบูรณ์ และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะฉนั้น จึงควรประพฤติธรรม และเมื่อประพฤติธรรมก็ให้ผลดังที่แสดงมาแล้วข้างต้นนั้น และโดยตรงกันข้าม การไม่ประพฤตินั่นแหละ ชื่อว่านอนหลับทับสิทธิ์ ไม่ทำสิทธิของตนให้เกิดประโยชน์แก่ตน กลับเป็นมดแดงเฝ้าผลมะม่วง ไก่ตอมหวงแหนอยู่แต่ไม่รู้รส คนที่ถือชามอาหารไว้ในมือแล้ว เที่ยวเดินบ่นว่า หิวโหยโรยแรง คนอื่นได้ยินได้เห็น จะรู้สึกเป็นอย่างไร โทษทั้งหลายก็ตกอยู่ที่ผู้ไม่บริโภคนั้น อาหารเป็นของมีคุณ

อย่างน้อย ก็บำบัดความหิว บำรุงกำลังให้เกิดสุขให้เกิดสติปัญญา และความสามารถ ถึงเช่นนั้นอาหารจะมีคุณ ก็เฉพาะแต่ผู้บริโภคเท่านั้น ถ้าไม่บริโภคแล้ว อาหารก็ไม่สามารถให้คุณแก่ผู้นั้นได้ ธรรมก็เช่นกัน ผู้ไม่ประพฤติธรรม ธรรมก็ไม่อำนวยคุณประโยชน์แก่ผู้นั้น เขาย่อมไม่ได้รับผลจากธรรม การที่จะได้รับผลจากธรรมจึงต้องปฏิบัติ การปฏิบัติก็ต้องปฏิบัติให้ดีให้สมกับที่เรียกว่า ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม สามีจิปฏิปนฺโน ประพฤติชอบยิ่ง อนุธรรมจารี ประพฤติตามธรรมเป็นปกติ ถ้าประพฤติดังนี้แล้ว ถึงอย่างไร ธรรมต้องให้ผล แต่คนเราโดยมากประพฤติธรรมในทางที่ผิด หรือประพฤติถูก แต่ประพฤติเพียงเล็กน้อย ประพฤติเพียงชั่วขณะหนึ่งแล้วจะเอาผลมากมายตามความประสงค์ ก็เป็นไปไม่ได้ มีใครบ้างในโลก ที่บริโภคอาหารเพียงเมล็ดเดียวแล้วอิ่มตลอดวันหรือตลอดชาติ ในวันหนึ่ง ๆ ต้องบริโภคหลายมื้อ ในมื้อหนึ่งๆ ต้องบริโภคหลายคำ ในคำหนึ่งๆก็มีหลายเมล็ด ร่างกายจึงจะแข็งแรงจึงจะทรงชีวิตอยู่ได้ การประพฤติธรรมก็เช่นกันต้องทำเหตุให้สมควรก่อน

ผลจึงจะมี เพราะผลก็ย่อมมาจากเหตุคือการประพฤติปฏิบัติ นั้นเอง บางคนว่า ธรรมไม่มีคุณ ธรรมไม่ได้เกี่ยว กับตน คนเช่นนั้นต้องปราศจากธรรม คือสติดูเถิด ไม่ต้อง นาน เพียงเดินเข้าสู่ท้องถนนสักครึ่งชั่วโมงเท่านั้นผลก็จะ ปรากฏขึ้น ธรรมตามรักษาเขาเท่าไรแล้ว แต่เขาไม่รู้ ยิ่ง กว่านั้นยังนำธรรมไปใช้ในทางที่ผิดที่ชั่วอีก ถ้าประพฤติ ตามธรรม ธรรมย่อมรักษา เพียงแต่มีธรรม คือ กตัญญูกตเวที ซื่อสัตย์ สุจริต เท่านั้น ธรรมก็รักษาไว้ ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ดังมีนิทานว่า "มีโคแม่ลูกอ่อน ตัวหนึ่ง ไปหากินทางชายทุ่ง ถูกเสือตะครุบจับไว้จะกินเป็น ภักษา แม่โคจึงอ้อนวอนให้สัตย์ปฏิญญาแก่เสือขอชีวิต เพียงชั่วเวลาไปให้ลูกกินนมก่อน เสือใคร่จะทดลองคุณ ธรรม คือสัจจะ ของแม่โค จึงให้ทำคำมั่นสัญญาแล้วก็ ปล่อยไป ส่วนแม่โคไปแล้ว ให้ลูกกินนมด้วยอาการ โศกเศร้าและมีหน้านองด้วยน้ำตา ลูกโคเห็นกิริยาอาการ เช่นนั้นจึงถามว่าวันก่อนแม่ให้ลูกกินนม ด้วยอาการเบิกบาน มีหน้าตาแจ่มใส แต่เหตุไฉนวันนี้จึงมีอาการโศกเศร้าและ มีหน้าอันชุ่มด้วยน้ำตา แม่โคจึงพูดขึ้นว่าเจ้าจงกินนม

ให้อิ่มก่อนเถิดแล้วแม่จะเล่าให้ฟัง เมื่อลูกอิ่มแล้ว แล้วแม่โคก็เล่าให้ลูกฟังตั้งแต่ต้นจนจบ ลูกโคได้ฟังแล้วจึงพูดขึ้นว่าลูกจะไปให้เสือกินแทน เพื่อสนองคุณของแม่ ว่าแล้วก็วิ่งไปโดยเร็ว แม่โคจะร้องห้ามเท่าไรก็ไม่หยุด เมื่อไปถึงที่ ๆ เสือคอยอยู่ ก็ร้องขึ้นว่า เสือขอท่านจงกินข้าพเจ้าข้าพเจ้าจะทดแทนบุญคุณแม่ของข้าพเจ้า ฝ่ายแม่โคซึ่งวิ่งตามหลังมาก็ร้องไปว่า เสือท่านต้องตั้งอยู่ในคำมั่นสัญญาอย่ากินลูกของข้าพเจ้า ท่านต้องกินข้าพเจ้าจึงจะถูก เสือเห็นเช่นนั้นก็ทราบได้ดี จึงร้องตอบไปว่าเราไม่กินเจ้าทั้งสองเพราะเลื่อมใสในความกตัญญูกตเวทีของลูกโค และความซื่อสัตย์สุจริตของแม่โค ทั้งแม่โคและลูกโครอดชีวิตมาได้ด้วยธรรม" ดังนี้ แม้บัดนี้เป็นเวลาล่วงมานานแล้ว ชื่อเสียงของสัตว์เหล่านั้นก็ยังปรากฏอยู่ ไม่สลายไปจากความสรรเสริญของสาธุชน สมด้วยนิพนธ์ที่ตรัสสรรเสริญ สัจจะว่า สจฺจํ เว อมตา วาจา ความจริงเป็นธรรมไม่ตายในโลก สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ บุคคลย่อมได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์ ดังนี้.

คุณหลวงสมาหารสรรพกิจ เป็นผู้มีสัจจะ ซื่อสัตย์สุจริต กตัญญูกตเวทีมาดีแล้วและอบรมบุตรธิดา ให้เป็น

คนกตัญญูกตเวที ซื่อสัตย์ สุจริต เยี่ยงท่าน ผู้ดีนั้นก็มาปรากฏอยู่เฉพาะหน้าหีบของท่าน ตั้งแต่ท่านได้ล่วงลับมาจนบัดนี้ บุตรธิดาได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญกุศลสนองทุก ๆ สัตตมวารมามิได้ขาด และยังมีปณิธานว่าจะบำเพ็ญให้ตลอดไปจนกว่าจะพระราชทานเพลิงดังนี้ ย่อมสมกับคาถาว่า.

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ

ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ

ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้

เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ

ข้อที่ธรรมนำสุขมาให้นั้น เป็นอานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว

น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี

ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุคคติ ดังนี้.

การที่เจ้าภาพมาบำเพ็ญกุศล ณ บัดนี้ได้ชื่อว่าสนองคุณท่านประการหนึ่ง การที่ลูกหลานมาพร้อมเพรียงกันใน

กุศลสามัคคีเช่นนี้ก็ชื่อว่า ได้สนองคุณท่านประการหนึ่ง การที่ลูกหลานทั้งหลาย ตั้งใจเว้นจากความชั่ว ประพฤติอยู่ในความดี มีความสามัคคีในหมู่พี่น้องกัน พี่รักน้อง น้องรักพี่ มีความเคารพนับถือในกันและกันนี้ก็ชื่อว่า ได้สนองคุณท่านประการหนึ่ง เพราะทำให้ท่านหายห่วง และทำให้มีใจปราโมทย์ อิ่มเอิบ ต่อจากนั้นย่อมได้พรจากท่าน จักมีความเจริญ ด้วยประการทั้งปวง.

ขอกุศลที่บำเพ็ญนี้ จงสำเร็จผลแด่คุณหลวงสมาหารสรรพกิจ ตามเจตนาประสงค์โดยคติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ทุกประการ เทอญ ฯ

ในที่สุดนี้พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูป จักได้สวดธรรมบรรยาย โดยสรภัญญวิธี เพิ่มศรัทธาประสาทะอีกสถานะหนึ่ง.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอเจริญพร.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๖๓ ถนนพระราม ๖
สพานอุรุพงษ์ซอย ๒ พระนคร
นายธรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๔๘๖

